

EESTI KUNSTIAKADEEMIA

Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja restaureerimise osakond

Eva Tammekivi

**Pööningult leitud altarimaal taas kirikusse. Altarimaali
„Aita mind, Issand!” uuringud ja konserveerimine**

BAKALAUREUSETÖÖ

Juhendajad: MA Hilikka Hiiop
MA Merike Kallas

TALLINN 2012

SISUKORD

SISUKORD	7
SISSEJUHATUS	9
I MAALI TAUSTAUURINGUD	6
1. ALTARIMAALI TEMAATIKAST	6
1. 1. Altarimaalide temaatikast 19. sajandil	6
1. 2. Konserveeritava maali süžee	8
2. EESTI KIRIKUTES LEIDUVAD ALTARIMAALID, MILLEL ON KONSERVEERITAVA MAALIGA SARNANE SÜŽEE.....	9
3. ALTARIMAALI EESKUJUDEST	21
3. 1. Koopiad luteri kirikutes	21
3. 2. Richteri eeskuju	22
3. 3. Bernhard Plockhorsti eeskuju	26
4. ALTARIMAALI PÄRITOLU- JA AUTORLUSE UURIMINE. HÜPOTEESID	27
II MAALI KONSERVEERIMINE	31
1. MAALI SEISUND ENNE KONSERVEERIMIST.....	31
2. KONSERVEERIMISÜLESANNE NING- KAVA.....	33
KOKKUVÕTE	41
SUMMARY	42
KASUTATUD ALLIKAD	44
ILLUSTRATSIOONIDE NIMEKIRI.....	49
LISAD	51
Lisa 1 Fotodokumentatsioon	52

LISA 2 Kodavere kiriku altarimaal ja konserveeritav altarimaal (detailid)	58
LISA 3 Konserveerimistöõde kaart	59

SISSEJUHATUS

Antud bakalaureusetöoks on ühelt pööningult leitud altarimaali „Aita mind, Issand!” uuringud ja konserveerimine. Bakalaureusetöö on jaotatud kaheks suuremaks osaks: esimese osa moodustavad maali taustauuringud ning teine osa käsitleb maali konserveerimist. Altarimaalil on kujutatud Kristust ja Peetrust Genneesareti ¹ järvel ning täpsemalt hetke, mil Kristus ulatab Peetrusele oma käe. Altarimaal edastati Eesti Kunstiakadeemia maali konserveerimise stuudiole EELK konsistooriumi avalike suhete spetsialisti Arho Tuhkru poolt. (A. Tuhkru sai maali eraomanikult).

Altarimaali konserveerimist ja uuringuid alustasin eelmisel semestril, mille tulemusena valmis kursusetöö „Tundmatu kunstniku altarimaali konserveerimine”. Kursusetöö raames teostasin esimesed konserveerimisetapid ning alustasin altarimaali taustauuringutega. Bakalaureusetöö on selle töö jätkuks: jätkasin ulatuslike kahjustustega maali konserveerimisega ning põhjalikemate uuringutega. Eesmärgiks seadsin nii maali päritolu- kui autorluse uuringud ning mahukalt tegelesin teose eeskujutöö ning viimase teostaja uurimisega. Üheks sihiks püstitasin ka Eesti kirikutes asuvate identse süžeeaga altarimaalide dokumenteerimise, kuna eeldasin et see töö võib aidata kaasa konserveeritava maali taustauuringutele.

Altarimaalil pole signatuuri ega muid märgistusi, mis viitaksid mõnele konkreetsele kunstnikule või töökojale. Kunstiteose kohta mingisugust informatsiooni omamata, hakkasin esmalt uurima Eestis asuvaid identse temaatikaga altarimaale. Konserveeritava maali oletatava päritolu kohta sain informatsiooni Arho Tuhkruilt, kelle sõnul toodi maal praeguseks teadmata lagunenu/ lammutatavast Leedu kirikust. Esialgse versiooni kohaselt oli maali päritolumaa Läti ning täpsemalt Põhja-Läti. Kuna selgus, et tegemist ei pruugi olla Eesti kirikust pärineva maaliga, siis laiendasin uurimisvaldkonda. Kuivõrd teavet maali päritolu kohta sai võtta pigem legendina, siis otsisin informatsiooni mõlema versiooni, nii Läti kui Leedu altarimaalide kohta.

Uuringu kõige esimese etapi teostasin interneti abil: selekteerisin välja need Eesti kirikud, kus sarnase temaatikaga maalid võiksid asuda. Hiljem jätkasin tööd Muinsuskaitseameti

¹ Vanas Testamendis nimetatakse järve Kinneret, Uues Testamendis Galilea (Mt 4: 18) või Tibeeria (Jh: 21: 1) järveks. Araablased kutsuvad järve Bahr Tabarije (Tibeeria meri). Järve loodekaldal asus Jeesuse kodulinn Kapernaum (Mt 9: 1). (F. Rienecker, G. Maier, Suur piiblileksikon. [Tallinn]: Logos, 2011, lk 149.) Suurte mõõtmete tõttu on Galilea järve nimetatud ka Galilea mereks. Järgnevalt on bakalaureusetöös järve nimetatud sellisel kujul nagu uuritud allikates oli kirjas.

vallasmälestiste arhiivis, ennistuskoda KANUT arhiivis ning erinevate teatmeteoste ning raamatute abiga. Käisin ka mitmetes Eestimaa kirikutes sarnase temaatikaga maale fotografeerimas ning nende kohta teavet kogumas: Hädemeeste Miikaeli kirikus, Mõisaküla kirikus, Kodavere- ja Lohusuu kirikus ning Treimani luteri kirikus.

Väga suureks abiks oli Tiina-Mall Kreemi artikkel Maalikoopiad Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil ning tema doktoritöö „Viisipäraselt ehitatud” ning Hanna Ingerpuu bakalaureusetöö „19. sajandi altarimaalid Järvamaa, Raplamaa, Pärnumaa ja Läänemaa luterlikes kirikutes” (Tartu Ülikool: Kunstiajaloo õppetool, 2004). Dr Tiina-Mall Kreem (kunstiteadlane, Kadrioru kunstimuuseumi skulptuurikogu kuraator) käis altarimaaliga tutvumas ning pakkus välja hüpoteesi maali vanuse ja võimaliku teostaja kohta. Läti luteriusu kirikute uurimisel kasutasin entsüklopeediat „Latvijas luterāņu baznīcas” ning olin elektroonilises kirjavahetuses Läti kunstiteadlase Ilon Auderega, Leedu religioosse maalikunsti kohta sain informatsiooni Leedu kultuuri uuringute instituudi teaduritelt.

I MAALI TAUSTAUURINGUD

1. ALTARIMAALI TEMAATIKAST

Altarimaalide autorid, kelle tööd olid esindatud Eesti kirikutes 19. sajandil, olid päritolult peamiselt baltisaksa kunstnikud. Nende kõrval oli ka eesti soost ja välismaalt pärit (nt. Venemaalt, Inglismaalt, Saksamaalt, Hollandist) kunstnike töid ning kingitusena saadud maale. Altarimaalid olid üldjuhul tellimustööd, millega tegelesid valdavalt baltisakslased ja seejuures pidi kogudus arvestama oma materiaalsete võimalustega ning nii mõnigi kord tuli leppida naiskunstnike odavamate töödega.²

1. 1. Altarimaalide temaatikast 19. sajandil

Alates reformatsioonist on Eestis ametlikult usuelu määranud Martin Lutheri õpetusest lähtuv luteri kirik. Reformaator soovitas kirikute kaunistamiseks altarimaaliks valida püha õhtusöömaaga kujutatav maal. Seda juhust järgiti protestantlikus maailmas peaaegu eranditult 18. sajandi lõpuni.

Püha õhtusöömaaja motiivi eelistatud eeskujuks oli Leonardo da Vinci töö Milano Santa Maria delle Grazie kloostri. Mitmes Eesti kirikus leidub kaasaegsete kunstnike töödele tuginevaid „Püha õhtusöömaaja” koopiaid. Nende seas moodustavad eraldi rühma pildid pealkirjadega „Kristus õnnistab leiba” või „Kristus murrab leiba.”³

Peale püha õhtusöömaaja hakati kujutama ka teisi Kristuse elujuhtumeid ja ristisurma, mis ei vastanud tegelikult Lutheri soovile, kuna need pakkusid inimestele lohutust.⁴ 19. sajandil muretseti Eesti kirikutesse märksa enam Kristuse ristisurma kujutatavaid maale kui püha õhtusöömaaja ja leivamurdmise stseene kujutatavaid maale.⁵

Aleksander II ajal (1855–1881) oli altariseintel valdavalt „Kristus ristil” või „Kolgata” ning Kristuse elu kujutati vähe. Ühegi uue kiriku altarile ei tellitud pilte püha õhtusöömaajast, mis

² T.-M. Kreem, Viisipäraselt ehitatud. Luterlik kirikuehitus, -arhitektuur ja -kunst Eestis Aleksander II ajal (1855–1881). Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2010, lk 98.

³ T.-M. Kreem, Maalikoopiaid Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil. – Meistriteoste lummus. Toim T.-M. Kreem. Tallinn: Eesti Kunstimuseum, Kadrioru kunstimuseum, 2007, lk 45–56.

⁴ R. Poser, R. Schäfer – Kirchengestaltung: religiöse Malerei zwischen Bibelfrömmigkeit und Pathos. Regensburg, 1999, S. 102. (viidatud — T.-M. Kreem, Maalikoopiaid Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil, lk 46.)

⁵ T.-M. Kreem, Maalikoopiaid Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil, lk 48.

oli valdav teema olnud konfessionaalse luterluse perioodil 17. sajandi teisel poolel ja esines paralleelselt Kristuse ristisurma ja ülestõusmise teemaga

Teisteks maaliteemadeks olid Kristuse ülestõusmine, maaliti Kristust, kes kutsus enda juurde vaeseid ja koormatuid. Kristuse sünd ehk püha öö kujutamine leidis aga suhteliselt erandlikku kajastust.⁶ 1860. aastatel algas eestlaste rahvuslik liikumine, mida (balti)sakslased pidasid luteri kirikule ohtlikuks.⁷ Esimene suurem muutus altarimaali traditsioonis toimus 1879. aastal, kui valmis Tallinna Kaarli kiriku apsiidi kaunistav maal „Tulge minu juurde kõik ...”. See sillutas teed nõrke pehmemate maaliteemade juurde Eesti kirikukunstis. Viimane oli kooskõlas ka sajandi viimastel aastakümnetel süvenenud luterliku kiriku ja teoloogia liberaliseerumisega ning eesti rahvusliku eneseteadvuse tõusuga.⁸

Kirikutes hakkas märkimisväärselt kasvama piltide arv, mis kujutasid Kristust lohutaja, päästja, õpetaja ja karjasena. Luteri kirik oli loobumas temaatikat piiravatest konservatiivsest hoiakust.⁹ Näiteks, maalid teemal „Kristus päästab Peetruse uppumisohust” ilmusid Eesti kirikutesse 1880.–1890. aastatel.¹⁰

⁶ Samas, lk 52–54.

⁷ T.-M. Kreem, Viisipäraselt ehitatud, lk 26.

⁸ T.-M. Kreem, Maalikoopiad Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil, lk 96.

⁹ T.-M. Kreem, Viisipäraselt ehitatud, lk 96.

¹⁰ Samas, lk 127.

1. 2. Konserveeritava maali süžee

Konserveeritaval altarimaalil on kujutatud Jeesuse vee peal käimist, millest jutustavad Matteuse, Markuse ja Johannese evangeelium (Mt 14: 22- 33; Mk 6: 49- 52; Jh 6: 16- 21). Kunstis enam levinud stseeni Peetrusega kirjeldab ainult Matteuse evangeelium¹¹:

„Ja sedamaid sundis Jeesus oma jüngeid astuma paati ja sõitma tema eele teisele poole, kuni ta laseb rahva minema. Kui ta siis rahva oli lasknud minema, läks ta ise üles mäele üksipäini palvetama. Ja õhtul tulles oli ta üksinda sealsamas. Aga paat oli juba palju vagusid maad kaldast eemal ja oli hädas lainetega, sest tuul oli vastu. Aga neljandal öövahikorral tuli Jeesus nende juurde kõndides merel. Ja kui jüngrid teda nägid merel kõndivat, kohkusid nad ja ütlesid : „See on tont!” Ja nad kisendasid hirmu pärast. Aga sedamaid rääkis Jeesus nendega ning ütles: „Olge julged, mina olen see, ärge kartke!” Peetrus kostis temale ning ütles: „Issand, kui sina oled, siis käsi mind tulla enese juurde vee peale! Tema ütles: „Tule!” Ja Peetrus astus paadist välja ning kõndis vee peal ja tuli Jeesuse juure. Aga nähes tuult lõi ta kartma ja hakkas vajuma, kisendas ning ütles: „Issand, päästa mind!” Ja Jeesus sirutas sedamaid oma käe, haaras temast kinni ja ütles talle: „Sa nõdrausuline, miks sa kahtlesid?” Ja nad astusid paati ja tuul rauges. Siis paadis olijad tulid ja kummardasid teda ning ütlesid: „Tõesti, sa oled Jumala Poeg!”¹²

¹¹ H. Ingerpuu, 19. sajandi altarimaalid Järvamaa, Raplamaa, Pärnumaa ja Läänemaa luterlikes kirikutes. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2004, lk 27.

¹² Piibel. Vana ja Uus Testament. [Tallinn]: Piibliseltsi väljaanne, 1990, lk 947–948.

2. EESTI KIRIKUTES LEIDUVAD ALTARIMAALID, MILLEL ON KONSERVEERITAVA MAALIGA SARNANE SÜŽEE

Altarimaalid, millel on kujutatud Kristuse vee peal käimist, asuvad peamiselt rannaäärsetes kirikutes ning pärinevad eelkõige 19. sajandist. Järgnevalt on esitatud bakalaureusetöö autori poolt leitud Eesti kirikutes asuvad sama süžeeaga altarimaalid ning nende lühikirjeldused.

Häädemeeste kirik (Pärnu maakond, Häädemeeste vald)

1. Häädemeeste kiriku altarimaal.

Altarimaal „Kristus ja Peetrus Geneetsareti järvel” („Päästa mind, Issand!”¹³); õli, lõuend.¹⁴

Mõõtmed: 267× 235 cm.¹⁵

Maali autoriks on inglane Allan Ramsay, kes maalis kunstiteose ilmselt saksa kunstniku Richter'i järgi; valmimisaeg 1881. a. Altarimaali all vasakul nurgas punase signatuuri ja aastaarvu all on kirjas *after Richter*.

¹³ Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Häädemeeste. http://www.eelk.ee/h_haademeeste.html (vaadatud 10. XII 2011).

¹⁴ Kunstimälestised Pärnu raj. Häädemeeste lut. Kirikus. Muinsuskaitseameti (edaspidi MKA) kunstimälestiste arhiiv. Toimik 4- 9/ 5 köide I.

¹⁵ H. Ingerpuu, 19. sajandi altarimaalid Järvamaa, Raplamaa, Pärnumaa ja Läänemaa luterlikes kirikutes. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2004, lk 52.

Kodavere kirik (Jõgeva maakond, Pala vald)

2. Kodavere kiriku altarimaal.

Kodavere kiriku 19. sajandi altarimaal „Aita mind, issand” / „Jeesus Gennesareti järvel” ehk „Jeesus Kapernaumi järvel”¹⁷ (õli, lõuend).

Mõõtmed: u 250 x 160 cm.

Maali allosas paikneb saksakeelse piiblitekst: “Matthäi 14, v. 30 u. 31. Herr hilf mir: Jesus aber weckte bald die Hand aus und ergriff ihn und sprach zu ihm: O du Kleingläubiger, warum zweiffeldest du?”.

1902. a. ilmunud kihelkonna ajalugu käsitleva brošüüri teateil on realistlikus laadis teose maalinud Dresdeni kunstnik Junker 1877. aastal. Tõenäoliselt on tegu saksa kunstniku Wilhelm Carl Junckeriga, kes osa oma elust veetis Dresdenis. Krahv Manteuffel kinkis maali kogudusele oma ema mälestuseks. 1979. aastal varastati maal kirikust: lõigati raamist välja ning keerati rulli. Hiljem teos leiti ja oli kuni 1983. aastani deponeeritud Tartu Ülikooli Klassikalise Muinasteaduse Muuseumi. Vahepealsetel aastatel oli maal hoiul Eesti Riikliku Kunstimuuseumi restaureerimisosakonnas. 1995. aastal restaureeriti maal Ennistuskojas „Kanut”.¹⁸

¹⁶ Kultuurimälestiste Riiklik Register. Altarimaal „Aita mind, issand” (Jeesus Gennesareti järvel), 19. saj. (õli, lõuend). <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=20222> (vaadatud 24. V 2012).

¹⁷ Restaureerimis-konserveerimistöõde aruanne objektile „Jeesus Kapernaumi järvel”. Ennistuskoda KANUT, 1995, f KRD- 95, n maal, s 8.

¹⁸ Riigi kaitse all oleva vallasmälestise kaitsekohustuse teatis nr 656. 8. aug . 2001, MKA kunstimälestiste arhiiv, lk 18.

Kärla kirik (Saare maakond, Kärla vald)

3. Kärla kiriku atarimaal.

EELK Kärla Maarja Magdaleena kiriku atarimaal „Jeesus Peetrusega Geneetsareti järvel” („Päästa mind, Issand”) , õli, lõuend.

Pärineb 19. sajandist (19. sajandi II kolmandik).

Autor: tundmatu kunstnik.

Valgusmõõt:¹⁹ ca 191 x 127 cm.²⁰

¹⁹ Valgusmõõtu kasutati etnograafiamuuseumis ja ka teistes muuseumites, kus oli tahvelmaale. On maalipinna nähtava osa mõõt/ kujutise mõõt: kui palju maalipinda on näha, kui maal on nt raamitud; raami ei arvestata. Valgusmõõt on maali mõõt ilma raamita, ilma pasportuuta. (Elektroniline kirjavahetus Mare Kasega: Muinsuskaitseameti registriosakonna nõunik vallasmälestiste alal, 12. detsember 2011. Kiri töö autori valduses).

²⁰ Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 5652. Ruhnu, 10. dets. 2007, MKA kunstimälestiste arhiiv, lk 17.

Lohusuu kirik (Ida-Viru maakond, Lohusuu vald)

4. Lohusuu kiriku altarimaal.

Lohusuu kiriku altarimaali „Kristus Genetsareti järvel” (1882, õli, lõuend).

Autor: Woldemar Friedrich Krüger (1808-1894).

Mõõtmed: maksimaalne kõrgus 3 m, laius 163 cm.

All paremas nurgas: W. Krüger *nach Richter 1882*. Maal on koopia Krügeri kaasaegse

Adrian (?) Ludwig Richteri maalist.

Maal varastati 10. juunil 1995. a ning saadi samal aastal tagasi, restaureeriti 1996. aastal AS-KAR Grupi poolt.²¹

²¹ Kultuurimälestiste Riiklik Register. Altarimaal "Kristus Genetsareti järvel", W.Krüger, 1882 (õli, lõuend). <http://register.muinast.ee/?menuID=monument&action=view&id=6685> (vaadatud 9. XII 2011).

Leesi kirik (Harju maakond, Kuusalu vald)

5. Leesi kiriku altarimaal.

Tegemist on ühele lõuendile maalitud kaheosalise kompositsiooniga, millest pildi valdava osa täidab „Päästa mind, Issand!” Maali ülemises kolmandikus on kujutatud ristilöödud sedavõrd madalal ristil, et leinavad Maarja ja Johannes ulatuvad seistes tema vöönkohani ning Johannese käed on põimitud Jeesuse puusade ümber, Jeesuse jalge ette on kummardunud Maarja Magdaleena. Tegevus taustaks on natsareenlikult askeetlik-romantiline maastik.

Leesi altaripildi kompositsiooni eeskujuks peetakse saksa maalikunstnikut Adrian Ludwig Richterilt (1803–1884). Maalitud on professionaalselt, vaoshoitud romantilises tundegammas.²²

Autor: Theodor Albert Sprengel (1832–1900).

Dateering: 1883. a.

Maali all paremas nurgas (diagonaalselt) on kunstniku signatuur ja daatum punase värviga: A. Sprengel, 1883.

Mõõtmed: valgusmõõt – laius ca 102 cm, kõrgus ca 170 cm.

²² Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 450. Tallinn, 9. aprill 2001. MKA kunstimälestiste arhiiv.

Prangli kirik (Harju maakond, Viimsi vald)

6. Prangli kiriku altarimaal.

Altarimaal „Aita mind, Issand!” (õli, lõuend).

Dateering: 19. saj III veerand.

Mõõtmed: 110×147 cm.²³

²³ Kunstimälestised Prangli kirik, Harjumaa. MKA kunstimälestiste arhiiv, toimik 4- 14/ 24.

EELK Mõisaküla Maarja-Magdaleena kirik (Viljandi maakond, Abja vald)

7. Mõisaküla kiriku altarimaal.

„Kristus Peetrusega merel”(õli, lõuend).

Autor: R.Kivit.

Dateering: 1936. a.

Mõõtmed: kõrgus ca 259, laius altpoolt 155, ülevalt 153 cm.

Signatuur maali all paremas nurgas: Rich. Kivit 1936.

Maal päästeti raamist väljalõikamise teel Mõisaküla kiriku hävitanud tulekahjust 30. aprillil 1983. Restaureeritud 1986. aastal kohaliku kunstniku Maire Lambingu poolt. Alusraami on hiljem parandatud metallnurgiste ja -liidetega.

Maali autor Richard Kivit (1888 – 1981) õppis 1904 -05 Tartus R. von zur Mühleni joonistuskursustel. Alates 1935. aastast töötas Tartus osauhisus “Ilutrükk” graafikuna; tuntuks sai raamatukujundajana; 1944 emigreerus Saksamaale.²⁴

²⁴ Kultuurimälestiste riiklik register. <http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=19935> (vaadatud 14. IV 2012).

Treimani luteri kirik (Pärnu maakond, Häädemeeste vald)

8. Treimani luteri kiriku altarimaal (2012. a).

9. Treimani luteri kiriku altarimaal (1981. a).

Treimani kiriku altarimaal ei ole mälestis ja andmeid selle kohta kahjuks pole.²⁵ Altarimaalil on kujutatud Kristust Peetrust päästmas. Maali katab klaas ning seetõttu on raskendatud maalitehnika määramine.

²⁵ Elektrooniline kirjavahetus Kadri Taelaga (MKA Kunstimälestiste arhiiv) 7. V 2012. Kiri töö autori valduses.

Paluküla kirik (Hiiumaa maakond, Pühalepa vald)

10. Paluküla kiriku sisevaade. A. Soosaar, 1973.

Tiina-Mall Kreem viitab oma doktoritöös tundmatu kunstniku koopiale nn Richteri maalist „Aita mind, Issand!”, mis kaunistas Pühalepa kihelkonna Paluküla kabelit.²⁶ (Praegu seisab kabel tühjana.) Paluküla kirik/kabel ehitati 1820. aastal Ungern-Sternbergide matusekirikuks, kuid sellena seda kasutatud pole. Hiiumaa muuseumi teada Paluküla altarimaali alles ei ole või vähemalt ei tea nad selle asukohast midagi. Riho Saardi raamatust „Hiiumaa ja hiidlased – usutuultest tormatud ja piiratud...” (2009), on aga näha kiriku sisevaadet, milles on altari peal maal „Aita mind, Issand!”. Paluküla kirikutorni kasutati ka meremärgina ning antud maali teema sobis kirikusse väga hästi.

Hiiumaa muuseumi peavarahoidja Helgi Põllo arvates pole võimatu, et see altarimaal on saadud/ tellitud või lausa kohapeal tehtud alles 1930. aastatel, mil kirik lühikeseks ajaks uuesti korrastati ja siis kohe venelaste kätte läks: sellega seoses kadusid sealt kõik asjad. Kas Pühalepa kirikus on olnud varem suurem altarimaal, pole teada. Põhjus, miks ta usub, et maal võib olla kohapeal tehtud, on fakt, et Peterburist siia sattunud Sergejevi- nimeline mees maalisk muuhulgas väidetavalt pilte ka kirikutele-kabelitele. Hiiumaa muuseumi andmetel võis olla ka üks Kõpu kabeli altaripiltidest just nimelt Sergejevi maalitud. Täiesti kindel see siiski pole.²⁷

²⁶ T.-M. Kreem, Viisipäraselt ehitatud, lk 84.

²⁷ Elektrooniline kirjavahetus Hiiumaa muuseumi peavarahoidja Helgi Põlloga 03. V 2012, 06. V 2012. Kirjad töö autori valduses.

Anna kirik (Järva maakond, Paide vald)

11. Anna kiriku altarimaal.

Altarimaal „Aita mind, Issand” , Rudolf Julius von zur Mühlen.

19. saj II pool (1892); õli, lõuend.

Kõrgus- 280 cm, laius- 136 cm.

Varastati kirikust 1995. aastal ning saadi samal aastal tagasi. Maali restaureeris KAR-Grupp 1996. aastal.²⁸

²⁸ Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 1569. Tartu, 23. mai 2003, lk 8. MKA kunstimälestiste arhiiv.

Roosa Jakobi kirik (Võru maakond, Varstu vald)

12. Roosa Jakobi kiriku altarimaal.

„Aita mind, Issand” („Päästa mind, Issand!”)

Autor: Rudolf Julius von zur Mühlen.

Dateering: tõenäoliselt 19. sajandi viimane kümnend.

Signatuur: R. V. Mühlen (musta värviga) maali vasakus allnurgas.

Mõõtmed: laius: 137, 7 cm.²⁹

²⁹ Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 3491.Ruhnus, 16. Märts 2005, lk 3. MKA kunstimälestiste arhiiv.

Jämaja kirik (Saare maakond, Torgu vald)

13. Jämaja kiriku altarimaal.

Altarimaal „Aita mind, Issand”, Fritzmatt, 19. saj. III veerand (õli, lõuend).

Täpsustus: Altarimaal „Päästa mind, Issand”, tundmatu kunstnik.

Muinsuskaitse alla võetud kui tõenäoliselt kodumaise kunstniku kunstiväärtuslik altarimaal 19. sajandist.

Valgusmõõt: ca 290 x 116 cm.

Kunstniku signatuur: all paremal loetamatu.³⁰

³⁰ Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 6250. EELK Jämaja Kolmainu kirik. <ftp://195.80.111.130/pub/FTP/Rita/Microsoft%20Word%20-%20J%20C3%A4maja%20kirik.KKT.pdf> (vaadatud 9. XII 2011).

3. ALTARIMAALI EESKUJUDEST

Tõenäoliselt on siinkirjutaja poolt restaureeritav alatrimaal „Aita mind, Issand!” koopia, mille eeskuju võiks otsida eelkõige Saksamaalt. Kunstiteadlane Tiina-Mall Kreem pakkus antud maali dateeringuks 1880. aastad.³¹

3. 1. Koopiad luteri kirikutes

Koopiad olid luterliku kiriku õpetuse järgi piibli stseenide kujutamiseks igati aktsepteeritud ning värve võis kopist valida oma äranägemise järgi. Kuna eeskujudena kasutati must-valgeid trükipilte, siis kunstnike värvilahendused võisid olla väga erinevad, kuigi kompositsioon oli sarnane.³² Seda tendentsi on märgata ka erinevates värvigammades, mida on kasutatud nn Richter'i motiivil põhinevatel altarimaalidel. Tiina-Mall Kreem: „Reprode kasutamisele viitavad kujutise sagedane peegelpilti sattumine ning väga suured erinevused koopiade koloriidis ja detailides.³³ 19. sajandi kunstist rääkides ei tähenda kopeerimine tänase seisukoha järgi kaugeltki mitte eeskuju orjalikkku ja mehhaanilist järgimist, kui ka varasemas kunstiajalookirjanduses on nii väidetud.”³⁴

Kuigi paljud altarimaalid olid kuulsate meistrite tööde koopiad, ei omanud see koguduste jaoks tähtsust.³⁵ Kopistide tööd (altarimaalid) kaunistasid suuremat osa kihelkondade abikirikuid, nagu tundmatu kunstniku koopia nn Richteri maalist „Aita mind, Issand!” Pühalepa kihelkonna Paluküla pühakojas. Tuntud tööde koopiad olid kirikuringkondades hinnatud, sest need aitasid tagada kujutisest üksühest arusaamist ning välistasid vääriti tõlgendamist.³⁶ Koopia oli originaalist odavam ning altaripildi hinda ei mõjutanud niivõrd selle suurus, kuivõrd sellel kujutatavate figuride arv.³⁷

Veel üks võimalus raha kokku hoida oli kabelite altaritele paigutati kihelkonnakirikute vanad, uute vastu väljavahetatud maalid. Nii juhtus ilmselt Vahastu kabeliga, kus 1879–1883 ehitatud kabeli altaripilt „Kolgata” pärineb juba 1840. aastast. Kihelkonnakirikute originaalmaalide või autorikoopiate valmistajatena domineerisid 1860. aastatel ja 1870.

³¹ Vestlus Tiina-Mall Kreemiga 18. XI 2011. Märkmed töö autori valduses.

³² T.-M. Kreem, Koopiad kirikus ja surnuaial.– Sirp nr 47 (3088), Sirp eri 16. XI 2005, lk 11.

³³ T.-M. Kreem, Maalikoopiad Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil, lk. 54.

³⁴ T.-M. Kreem, Maalikoopiad Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil, lk 52.

³⁵ Samas, lk 99.

³⁶ Samas, lk 84.

³⁷ Kirchen-Archiv St Annen. Eesti Ajaloo arhiiv (EAA), f 1221, n 1, s 273, lk 2.

aastate algul Peterburi, Dresdeni või Düsseldorfis kunstiakadeemiaga seotud ja kõrge ühiskondliku positsiooniga (balti)sakslased.³⁸

3. 2. Richteri eeskujud

Konserveeritava maali puhul on tegemist koopiaga, mis on teostatud tõenäoliselt Richteri eeskujude järgi, kuna samasuguse kompositsiooniga on Häädemeeste kiriku altarimaal, mille autori signatuuri alla on kirjutatud *after Richter* ning Lohusuu kiriku altarimaali „Kristus Genetsareti järvel” signatuuri alla on kirjutatud *nach Richter*. Kristuse ja Peetrusega Läti Kaltene kiriku altarimaal on maalitud **R. Rüchter'i** järgi.³⁹ Üldlevinud veendumuse järgi Jelgava Püha Kolmainu (Sv. Trī svienī bas baznī ca) kirikus oli altarimaal, mis olevat olnud maalitud August Richteri (1801–1873) gravüüri eeskujul.

Pole teada, millist kunstnikku Richteri all täpselt mõeldakse. Richter on justkui legendräägitakse tema eeskujutööst, mida pole nähtud. Hanna Ingerpuu pakub Richteritena välja kolm varianti. Esiteks võib olla tegemist natsareenliku kujutamislaadiga **A. Ludwig Richter'iga** (1803–1884), kes tegeles peamiselt puulõikega. Hermann Priebe mainib hilisnatsareenlaste seas veel H. Richterit. Tema teoseid „Issand, aita mind!” olevat leidunud igas Saksamaa pastoraadis ning need olid olnud eeskujuks paljudele kunstnikele, kuna vastasid oma pehmuse ja meeleoluga hästi tolaeagsele vagale arusaamale Önnistegijast.⁴⁰ Kuna kunstniku eesnime pole nimetatud, siis selleks võib olla näiteks **Hieronymus Richter** (1837–), kes tegeles religioosse maali ja portreekunstiga.

Kolmandaks variandiks pakutakse välja Berliini kunstnikku **Gustav Richterit** (1823–1884), kes on loonud palju meeleolukaid religioosseid pilte, mis vastasid tollase laiema publiku arusaamale ilust. Ta olevat olnud ka üks esimesi kunstnikke, kes realistlike elementide

³⁸ T.-M. Kreem, Viisipäraselt ehitatud, lk 84–85.

³⁹ V. Mašnovskis, Latvijas luterāņu baznīcas : vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra : enciklopēdija četros sējumos = The Lutheran churches of Latvia : history, architecture, art and memorial culture. 2 osa. Riia: Due, 2006, lk 184.

⁴⁰ H. Priebe, Das Christubild in der Kunst des 19. und 20. Jahrhunderts. Inaugural Dissertation. Halle (Saale): Eduard Klinz Buchdruck- Werkstätten, 1932. (viidatud— H. Ingerpuu, 19. sajandi altarimaalid Järvamaa, Raplamaa, Pärnumaa ja Läänemaa luterlikes kirikutes, lk 52).

sissetoomisega kaasajastas religiooset maalikunsti. G. Richteri siiruse ja emotsionaalsuse rõhutamine meenutab sageli piiblistseenide teatraalset lavastust.⁴¹

Lisaks H. Ingerpuu nimetatud erinevatele võimalikele kunstnikele, esineb Richteri nime all Läti kirikutes veel neljaski– **August Richter** (1801–1873). Nagu eelpool mainitud selle saksa kunstniku gravüüri peetakse Jelgava Püha Kolmainu (Sv. Trī svienī bas) kiriku kunagise altarimaali (1843. a) eeskujuks. Maali autor oli J. L. Eggink (1784–1867).⁴²

14. Jelgavas Sv. Trī svienī bas
baznī ca,
„Kristus ja Peetrus vee peal”.
J. L. Eggink 1843. a. (August
Richter' i gravüüri põhjal).

Et selgust saada Richteri osas, kirjutasin ka Dresdenis asuvasse Riiklikusse kunstimuuseumisse ning küsisin kas nad teavad, kes Richteritest võiks olla maali „Kristus ja Peetrus Genneetsareti järvel”/„Aita mind, Issand!” autoriks. Pakkusin omalt poolt välja kaks võimalust, mida võiks uurida- August Richter ja Gustav Richter. Kahjuks ei osanud dr Gerd Spitzer öelda, kes on autor. Tema sõnul on A. Richter ja G. Richter mõlemad maalinud religioosseid pilte ning seetõttu on raske otsustada, kes võiks autor olla. G. Spitzer saatis foto nende muuseumi kogus olevast August Richteri maalist „Hagar ja Ishmael kõrbes” (1834).⁴³

⁴¹ P. H. Feist, D. Dolgner, U. Krenzlin, G. Lammel, Geschichte der deutschen Kunst 1848–1890. Leipzig: VEB E. A. Seemann Verlag, 1987, lk 152; A. Rosenberg, , Geschichte der modern Kunst. Dritter Band. Die deutsche Kunst. Zweiter Abschnitt 1849–1889. Leipzig: Verlag von Fr. Wilh. Grunow, 1889, lk 156- 157 (viidatud — H. Ingerpuu, 19. sajandi altarimaalid Järvamaa, Raplamaa, Pärnumaa ja Läänemaa luterlikes kirikutes, lk 53).

⁴² V. Mašnovskis, Latvijas luterāņu baznīcas, 2. osa, lk 149, 157.

⁴³ Elektrooniline kirjavahetus dr. Gerd Spitzer' iga 02. V 2012. Kiri töö autori valduses.

15. „Hagar ja Ishmael kõrbes”.

August Richter (sündis 03. 06. 1801 Dresdenis, suri samas 19. 11. 1873) oli peamiselt portretist ja ajalooliste maalide autor. 01. 06. 1814. aastast õppis Dresdeni akadeemia kunstikoolis, 1817/1820. aastal oli Friedr. Matthäi õpilane. Richteri esimesed portreed olid 1823 vasegraveerijast Fr. Ed. Eichensist, 1824 maalikunstnikust Simon Wagnerist. Vahepeal viibis ta Münchenis, Viinis ja Itaalias. 1830. aastal läks tagasi Dresdenisse ning seal valmis portree kapellmeister Jos. Rastrellist. Esialgu jäi Richter truuks piibliajaloole, mida ta oma kriidi- ja õlimaalidel kujutas. Nii tekkis 1835. aastani terve rida kunstiliselt hoolikalt ja täpselt maalitud, kuid tuhme, läiketa pilte, mida kõik saksi kunstimüüjad ostsid.

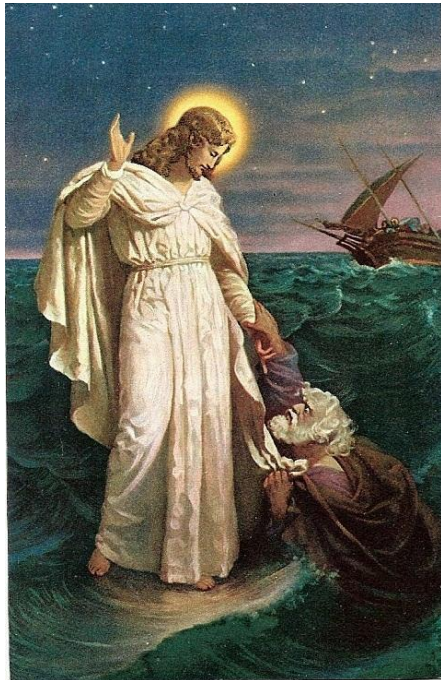
Pärast naasmist Dresdenisse võeti ta tööle õpetajana (professori tiitliga). Enesekriitilise inimesena loobus ta varsti õlimaalist. Tema viimane õlimaal on 1835. aastast ja seda eksponeeriti Dresdenis näitusel. Siis pöördus ta ainekku otsima igapäevaelust ja loomade elust. Selliseid joonistusi kohtab paljudes Dresdeni, Düsseldorfis, Leipzigi era- ja avalikes kogudes. Tema kunstiline pärand müüdi 1874. aasta augustis Dresdenis oksjonil.⁴⁴

Olin kirjavahetuses Leedu Kultuuri Uurimise Instituudi teaduri Regimanta Stankevičienė'ga ja vanemteaduri dr Skirmantė Smilingytė-Zeimienė'ga, kes on 19. saj lõpu– 20. saj II poole religioosse kunsti spetsialist. Dr Skirmantė Smilingytė-Zeimienė saatis mulle kaks fotot. Ühe pildi tagaküljele on kirjutatud **Gustav Richter** ja selle puhul on tegemist sõjaeelse värvilise postkaardiga, mis on välja antud Saksamaal, võib-olla Leipzigs. Postkaardi teisele küljele on kirjutatud: „Gustav Richter (1823–1884),⁴⁵ Berlin” ning see on hoiul Leedu

⁴⁴ Thieme, Becker, Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. XXVIII. Leipzig, 2008, lk 283–284. (Tõlkis V. Ilp).

⁴⁵ Antud eluaastate põhjal on tegemist Gustav Carl Ludwig Richter'iga.

rahvusmuuseumis. Dr Skirmantė Smilingytė-Zeimienė arvab, et Richteri poolt loodud originaal on hoiul ilmselt Saksamaal.⁴⁶

16. Postkaart, mille tagaküljel on kirjas Gustav Richter.

17. Nathaniela Curriera teos.

Teisel fotol kujutatud kunstiteose autor on Ameerika litograaf Nathaniela Curriera⁴⁷ ja foto pärineb internetist.⁴⁸ Selle litograafilise lehe puhul on ilmselt eeskuju võetud Euroopas tuntud nn Richteri tööst „Aita mind, Issand!“. Kas Gustav Richteri postkaardi põhjal võiks arvata, et tema on kunstnik, kelle algset pilti on edaspidi kopeeritud. Teisisõnu, kas G. Richter võib olla algse eeskujutöö autor? Seda on väga raske öelda, sest Richteri suguvõsas oli teisi kunstnikke, kes võinuks olla antud teose autoriks. Näiteks Gustav Carl Ludwig Richteri vanaisa Carl August Richter (1770–1848) oli samuti kunstnik, täpsemalt joonistaja, vasegraveerija, illustraator ning maastikumaalija.⁴⁹ Skirmantė Smilingytė-Zeimienė sõnul oli Richteri teosel kujutatud süžee väga populaarne protestantide seas.⁵⁰

⁴⁶ Elektrooniline kirjavahetus Regimanta Stankevičienė' ga 01. V 2012. Kiri töö autori valduses.

⁴⁷ Currier & Ives - The History of the Firm. <http://www.currierandives.com/> (vaadatud 22. V 2012).

⁴⁸ Springfield Museums. The collection.

http://www.springfieldmuseums.org/the_museums/fine_arts/collection/view/884-christ_walking_on_the_sea (vaadatud 8. V 2012).

⁴⁹ Thieme, Becker, Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Leipzig 2008, lk 285. (Tõlkis V. Ilp).

⁵⁰ Elektrooniline kirjavahetus Regimanta Stankevičienė 01. V 2012. Kiri töö autori valduses.

3. 3. *Bernhard Plockhorsti eeskuju*

Lisaks Richterile on altarimaalidel järgitud ka **Bernhard Plockhorst'i** (1825–1907) altarimaali „Aita mind, Issand!” nagu on kirjast Anna kiriku arhiiviraamatus- kogudusele läks koopia maksma vaid 150 rubla.⁵¹ B. Plockhorsti maal asub Saksamaal Hannoveri Kolmainsuse kirikus.⁵² Tegin järelepärimise Hannoveri kirikusse, et teada saada altarimaali vanus ja autor ning muid täpsustavaid andmeid, kuid kahjuks ei saanud vastust. On tõenäolisem, et mitte kõik Eesti 19. sajandi altarimaalid ei olnud mõjutatud Richterist, vaid nende eeskuju tuleb pigem otsida Bernhard Plockhorsti töödest. Näiteks Anna kiriku altarimaal Eestis erineb nn Richteri maalist mitmel põhjusel- Plockhorst'i Kristuse riietus ja poos on teistugune ning meri on tormisem, ka Roosa kiriku altarimaal Võru maakonnas näib Plockhorstist lähtuvat. Anna kiriku altarimaali maalis 1892. aastal Rudolf Julius Von zur Mühlen (1845–1913).⁵³ Konserveeritav maal on tõenäoliselt Richteri eeskuju järgi maalitud.

Bernhard Plockhorst (02. 03. 1825 (Braunschweig)– 18. 05. 1907 (Berliin)) oli maalikunstnik ja illustraator. Ta alustas portreede maalimist 1848. aasta revolutsiooni ajal Dresdenis, kus maalis laste portreesid ja need töid talle menu. Peale õpinguid Münchenis tegi tellimustöid Leipzgis. Alates 1857. aastast elas Berliinis. Kujutas piiblitemaatikat ning tema tuntud tööd on: „Maria ja Johannes”, „Tagasipöördumine Kristuse haualt” ja üks ulatuslikumaid maale „Peaingel Miikaeli võitlus saatanaga Moosese surnukeha pärast” (1863).

1865–1869. aastani oli Plockhorst professor Weimaris. Sellest perioodist on tuntud tema järgmised tööd: Marienwederi toomkiriku altarimaal, Sachsen-Weimari suurhertsoginna Sophie ja suurhertsog Karl Augusti portreed. 1869. aastal naasis Berliini ja seal valmisid nt „Kristus ja Peetrus merel”, mis on Hannoveri kolmainsuse kiriku altarimaal. Braunschweigi Katariina kiriku maal, „Lihavõttehommik”, „Usk, lootus ja armastus”, „Ettekuulutus ” jne.⁵⁴

⁵¹ Kirchen-Archiv St Annen, lk 2. Eesti Ajaloo arhiiv (EAA) f 3159, n 1, s 282.

⁵² Thieme, Becker. Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Leipzig 2008, lk 155–156. (Tõlkisid E. ja S. Suigusaar); Dreifaltigkeitskirche (Hannover). http://de.wikipedia.org/wiki/Dreifaltigkeitskirche_%28Hannover%29 (vaadatud 20.V 2012).

⁵³ T.-M. Kreem, Maalikoopiad Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil, lk 53.

⁵⁴ Thieme, Becker, Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Leipzig 2008, lk 155–156. (Tõlkisid E., S. Suigusaar).

4. ALTARIMAALI PÄRITOLU- JA AUTORLUSE UURIMINE.

HÜPOTEESID

Altarimaali algse päritolu uurimine viis erinevate versioonideni. Arho Tuhkru hüpoteesi kohaselt on maal pärit Lätist või täpsemalt Põhja- Läti ühest kirikust. Hiljem sai A. Tuhkru teada, et maali kinkis umbes 1972. aastal Juta Lehistele filmirežissöör Olav Neuland, kes oli Leedus filmivõtetel ja sealsest hooletusse jäänud kirikust maali leidis.⁵⁵ Antud informatsioon on aga nõ legend ning pole välistatud, et altarimaal võiks olla pärit Läti kirikust.⁵⁶ Neuland pole enam meie seas ja keegi teine ei oska midagi konkreetsemat öelda. Kahjuks olid inimeste hoiakud tol ajal teised ja kui mingit informatsiooni maali ja kiriku kohta oligi, on see nüüd unustusehõlma vajunud. Samas rõhutab A. Tuhkru, et motiivilt võiks maal sobida nii Läti kui Põhja-Leetu.⁵⁷

Informatsiooni Läti kirikute altarimaalide kohta sai autor mitmeköitelisest Läti entsüklopeediast „Latvijas luterāņu baznīcas: vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra”⁵⁸ (Läti luteri kirikud: ajalugu, arhitektuur, kunst ja memoriaalkultuur- tõlge S. Tammekivi). Teatmeteos sisaldab kirikute ajaloolist tausta ja altarimaalide fotosid. Kahjuks on informatsioon altarimaalide kohta napp, enamasti leiab vaid maali nimetuse ja dateeringu. Paremjuhul on ära toodud ka autor, kuid mitmete altarimaalide puhul on autor teadmata või mainimata. Läti kirikute entsüklopeediat uurides selgus, et Peetrust päästva Kristuse motiiv on sealsetes luterlikes kirikutes levinud. Seda kinnitab ka Pinku sv. Jāna (Nikolaja) kiriku altarimaali kirjeldav lõik, mis ütleb, et „Kristus ja püha Peetrus vee peal” on Läti üheks enim kasutatud altarimaaliks luteri kirikus.⁵⁹

⁵⁵ Elektrooniline kirjavahetus Arho Tuhkruga 25. november 2011. Kiri töö autori valduses.

⁵⁶ Vestlus Arho Tuhkruga 19. IV 2012. Märkmel töö autori valduses.

⁵⁷ Elektrooniline kirjavahetus Arho Tuhkruga 25. XI 2011. Kiri töö autori valduses.

⁵⁸ V. Mašnovskis, Latvijas luterāņu baznīcas : vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra : enciklopēdija četros sējumos = The Lutheran churches of Latvia : history, architecture, art and memorial culture. 1–4 osa. Riia: Due, 2005–2007.

⁵⁹ V. Mašnovskis, Latvijas luterāņu baznīcas : vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra : enciklopēdija četros sējumos = The Lutheran churches of Latvia : history, architecture, art and memorial culture. 3.osa. Riia: Due, 2007; lk 179.

18. Pinku kiriku altarimaal Lätis.

Samuti on need altarimaalid tüüpilised rannäärsetes kirikutes.⁶⁰

Niipalju kui Leedu kultuuri uurimise instituudi teadustöötajad dr Regimanta Stankevičienė ja dr Skirmantė Smilingytė-Zeimienė teavad, asuvad sellise teemaga altartimaalid Lätis. Leedus leidub taolisi maale vähe ning need pole altarimaalid, vaid nõ väikesed pildikesed kirikuseintel, mis said tähelepanu osaks alles 20. sajandil.⁶¹

Püüdsin ka ise leida informatsiooni Leedu kirikute altarimaalide kohta. Üldjoontes selgus, et religioosse kunsti kõige levinumaks teemaks on Leedu kirikutes ja kloostrites Neitsi Maarja ja Kristuse kannatused ning Neitsi Maarja kujutamise üks versioonidest on Neitsi Maarja Jeesuslapsesega.⁶²

Altarimaali taustauuringu tarvis käisin ära Peipsi äärses Kodavere kirikus. Selles pühakojas asub värvide ja detailide poolest uuritavale altarimaalile sarnane teos. Ümargaarse maali ümber on kullatud ääris, mille allosas on kirjutatud musta kirjaga saksakeelne tekst „Matthäi 14, v. 30 u. 31. Herr hilf mir: Jesus aber weckte bald die Hand aus und ergriff ihn und sprach zu ihm: O du Kleingläubiger, warum zweiffelst du?“. Eesti keelses tõlkes: Mt 14, 30–31. „Issand, päästa mind!“: ja Jeesus sirutas sedamaid oma käe, haaras temast kinni ja ütles talle:

⁶⁰ Samas, lk 39.

⁶¹ Elektrooniline kirjavahetus Regimanta Stankevičienė'ga 01. IV 2012. Kiri töö autori valduses.

⁶² D. Tarandaitė, Lietuvos sakralinė dailė I (Sacred art of Lithuania). Taryba, skulptūra, grafika (Painting, sculpture, graphic). Vilnius: Lithuanian Art Museum, 2003, lk 107.

„Sa nõdrausuline, miks sa kahtlesid?”⁶³ Kodavere kiriku altarimaali autor on Dresdeni kunstnik Junker (1877. aastal). Tõenäoliselt on tegu saksa kunstniku **Wilhelm Carl Junkeriga**,⁶⁴ kes osa oma elust veetis Dresdenis. Saksa kunstnike leksikonis⁶⁵ on antud Junkerit nimetatud täisnimega **Wilhelm Karl Juncker** ning edaspidi kasutan temast rääkides viimast nimekäsitlust. Wilhelm Karl Juncker sündis 8. juulil 1820 Wendenis⁶⁶, suri 17./ 30 aprillil 1901. aastal Dresdenis.⁶⁷ Tema nime lätipärane variant on Vilhelms Karls Junkers.⁶⁸

Kodavere kiriku ja bakalaureusetööna konserveeritav altarimaalid on märkimisväärselt sarnased nii kompositsioonilt, koloriidilt detailidelt. Tähelepanelikumalt vaatlusel on näha, et järve on kujutatud erinevalt ning Kristuse ja Peetruse näoilmed on teistsugused. Kodavere altarimaalil on Kristusel silmad lahti, kuid uuritava maalil on need kinni. Suuremaid erinevusi võib märgata ka ninakujudes. Kahte maali võrreldes jääb mulje, et kuigi maalid on väga sarnased, pole neid teinud üks ja seesama kunstnik. Arvatavasti on Juncker lähtunud samuti Richteri eeskujust.

Tiina–Mall Kreemi ja Hilikka Hiiopi sõnul on tundmatu kunstniku altarimaali puhul tegemist akademistliku kunstiteosega. Tiina-Mall Kreem pakub välja, et teose võis maalida mõnes kunstitöökogas töötanud meister ning maali dateeringuks võiks olla 1880. aastad.

Pakun siinkohal välja hüpoteesi maalikunstniku autorluse kohta: võib-olla maal is konserveeritava maali Wilhelm Karl Junckeri õpilane või mõni tema töökoja meister. Sellega oleks võimalik seletada ka maalide koloriidi väga suurt sarnasust. Kuna Richteri eeskujul põhinevad maalid on tonaalsuse poolest väga erinevad, siis tõenäoliselt on need maalitud suures osas mustvalgete reproduktsioonide või gravüüride järgi. Kodavere ja uuritava altarimaali puhul on tegemist väga sarnase värvikäsitlusega, mis viitab natuurist kopeerimisele. Visuaalselt hinnates on Kodavere kiriku altarimaal professionaalsemalt maalitud ja see toetab oletust, et Junckeri õpilane kopeeris õpetajat.

⁶³ Tõlkis Vilma Lang (22. III 2012). Elektrooniline kirjavahetus V. Langiga 18. III 2012. Kiri töö autori valduses.

⁶⁴ Kultuurimälestiste Riiklik Register.

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=2022> (vaadatud 22. V 2012).

⁶⁵ W. Neumann, Lexicon Baltischer Künstler. Riia: Jonck & Poliewsky, 1908, lk 77–78. (Tõlkis V. Lang.)

⁶⁶ Cēsis (eesti Võnnu, saksa Wenden, liivi Venden) on linn Lätis Vidzemes. Cēsis

<http://et.wikipedia.org/wiki/C%C4%93sis> (vaadatud 7. IV 2012).

⁶⁷ Tõlkis V. Lang (22. III 2012). Elektrooniline kirjavahetus autori valduses.

⁶⁸ Elektrooniline kirjavahetus Ilona Auderega (kunstiteadlane, Riia Mentendorffi majamuuseumi direktor) 04. III 2012. Kirjad töö autori valduses.

Teiseks hüpoteesiks tooksin võimaluse, et Kodavere maali kopeeris hiljem mõni teine kunstnik ning seetõttu valmis sellega sarnane maal (siinkirjutaja konserveeritav maal). Kuna senini pole leidnud teist niivõrd sarnast maali kui Kodaveres, polegi ehk nende kahe maali vahele paralleeli tõmbamine liiga meelevaldne. Lisaks selgus, et Juncker (Läti nimega Junkers) on sündinud Lätis, hiljem läks küll õppima ja elama Saksamaale. Selle fakti põhjal poleks uuritava (konserveeritava) maali seotus Lätiga võimatu.

1843. aastal astus Juncker Dresdeni Akadeemiasse, pärast selle lõpetamist õppis edasi Antverpenis ning hiljem asus elama Dresdenisse. Ta on teinud arvukalt portreesid, nt Elise von der Recke portree, mis on tehtud koopiana Anton Graffi järgi aastal 1847 (omanik Mitau museum). Samuti on ta loonud arvukalt naiste ja laste elu käsitlevaid žanripilte, lisaks ka mõned kirikumaalid. Läti Rauna (ehk Ronneburgi) luteri kiriku altarimaali „Kolgata” (1858) on maalinud Dresdeni kunstnik V. Junkers ning selle kinkis kirikule (1859) Riia raehärra Grimm.⁶⁹ Nimetagem siinkohal veel altarimaali „Kristus ristil” Lindeni kirikus Kuramaal ning pühakute pilte kreeka-katoliku kirikus Dresdenis. Hulgaliselt on Junckeri joonistusi Riia linnamuuseumis.⁷⁰

⁶⁹ Zudusi Latvija. Raunas luterāņu baznīca. Altāris, 2007. <http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/521/> (vaadatud 29. IV 2012). Tõlkis S. Tammekivi.

⁷⁰ W. Neumann, Lexicon Baltischer Künstler. Riia: Jonck & Poliewsky, 1908, lk 77–78. (Tõlkis V. Lang 22. III 2012. Elektrooniline kirjavahetus autori valduses).

II MAALI KONSERVEERIMINE

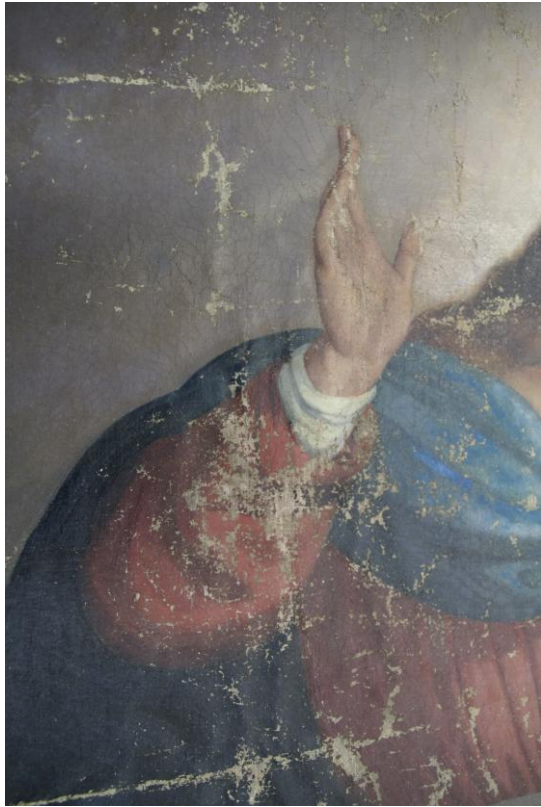
1. MAALI SEISUND ENNE KONSERVEERIMIST

Altarimaal on teostatud lõuendalusele (1 cm² lõuendi lõigus on 14 lõimelõnga ja 20 koelõnga), mis on kaetud õhukese krundikihiga. Püstformaadis figuraalkompositsioon on maalitud nii õhukeste lasuursete kihtidena kui ka kohati pastoosselt. Maalipind oli kaetud vaevumärgatava lakikihiga. Maalil puudub signatuur ning muud märgid, mis aitaksid autorit identifitseerida. Lõuendi tagaküljel on visuaalselt näha, et maal oli kinnitatud ümarkaarsele alusraamile. Kunstiteos võeti vastu puitkarkassi ümber rullitud olekus (vt lisa 1).

Lisaks sellele on maalipind suures ulatuses kaetud krakleega ja esineb väga palju maalikadusid. Maalikihi side aluspinnaga oli suures ulatuses väga halb – mitmel pool pudenes värvikiht lõuendilt koos krundikihiga. Kõige ulatuslikumalt kahjustatud on Kristuse rüü pind ning tema figuur üldiselt. Arvukalt on veel lakuune maali taeva ülaosas, merepinnal ja maali servades, kus on ilmselt kunagisest ümbrisraamist tekkinud kitsad vertikaalsed kahjustatud ribad. Vähem kahjustunud on Peetruse figuur. Maali servad on ebaühtlased ning nendes oleksid kohati nagu sisselõiked. Ühes piirkonnas on ilmselt kuumakahjustus (vt lisa 1). Maalipinna kõige probleemsemaks alaks oli Kristuse figuuri osa. Nimetatud piirkonnas oli aluspind tugevalt deformeerunud – lõuendis oli palju volte ning kohati olid kahjustused nii tõsised, et lõuend oli seetõttu paljandunud (krundikiht irdunud koos maalikihiga). Lõuendis olid mitmed väikesed augud.

19. Altarimaal enne konserveerimist.

20. Maalikihikaod.

21. Lõuendi deformatsioonid.

2. KONSERVEERIMISÜLESANNE NING- KAVA

Antud maali konserveerimine algas sügissemestril, mille lõpuks valmis autori poolt kursuseprojekt. Konserveerimise kontseptsiooniks oli konserveerida altarimaal (sealhulgas pingutada see uuele alusraamile) ning taastada maalipinna esteetiline terviklikkus retušeerimise näol. Eelnevalt nimetatud poolaasta lõpuks jõuti teostada järgnevad tööetapid: lõuendi tagakülje puhastamine, maalikihi kinnitamine, maali pressi alla panek ning lõuendile ääraste kinnitamine. Kevadsemestril jätkati töödega. Järgnevalt on kirjeldatud sooritatud konserveerimistöid ning on esitatud konserveerimistöde kava.

Teostatud tööde konserveerimiskava:

1. Lõuendi tagakülje puhastamine.
2. Maalikihi kinnitamine.
3. Maali pressi alla panek.
4. Lõuendile ääraste kinnitamine.
5. Maalikihi korduvkinnitamine.
6. Mikroanalüüside teostamine
7. Lõuendi alusraamile pinguldamine.
8. Maalipinna märgpuhastus.
9. Vahelakkimine.
10. Maalikadude kruntimine ja üleliigse krundi eemaldamine.
11. Vahelakkimine.
12. Maalikadude toneerimine.
13. Lakkimine.

Maali tagakülje puhastus

Lõuendi tagumine külg oli suhteliselt puhas. Teostati kerge kuivpuhastus, milleks kasutati pintslit ja tolmuimejat, mõningaid piirkondi puhastati ka *wishab* käsna.

22. Maali tagakülje puhastamine.

Maalikihi kinnitamine ja lõuendi deformatsioonide eemaldamine

Väga aeganõudvaks tööks osutus maalikihi kinnitamine, kuna see vajab terves ulatuses kinnitamist. Maalikiht kinnitati 5-protsendilise kalaliimiga: kalaliim kanti läbi mikalentpaberi maalikihile, järgnevalt kuivatati triikrauaga kinnitatud pinda läbi kuummuskindla kile ning filterpaberi. Kinnitamise algusjärgus eemaldati ühelt katsealalt juba liimistatud mikalentpaber– selgus et värvikiht ei ole hästi kinnitunud. See tähendas, et arvatavasti vajab maal hiljem suures ulatuses korduvkinnitamist. Hiljem eemaldati mikalentpaber kergelt veega niisutades. Kui oli teostatud maalipinna terviklik kinnitamine, asetati lõuendis olevate voltide eemaldamiseks maalipinnale pressiks raskused, eelnevalt niisutati. Need piirkondi, mis ei sirgenenud veega, asetati uuesti pressi alla. Hiljem selgus, et paari väiksema maalikao piirkonnas polnud värvitükid ikkagi lõuendile kinnitunud, seetõttu kinnitati need akrüüldispersioon Medium für Konsolidierung'iga.

23. Maalikihi kinnitamine.

24. Terviklikult kinnitatud maalikiht.

Uus alusraam

Konserveeritaval maalil puudus alusraam ning see tuli tellida. Tekkis küsimus, millist alusraami tellida- kas tavalist (kandilist) või ümarkaarset raami. Odavam oleks olnud tellida kandiline alusraam, sest ümarkaarset kiiludega alusraami on keerulisem teha. Muuseumides pidavat sageli ümarkaarseid maale täisnurkseteks tehtama, kuid kuna maal oli algselt kinnitatud ümarkaarsele alusraamile nagu maali tagapinnalt oli näha (vt lisa 1), siis autentsemaks variandiks osutus ümarkaarne alusraam. Seda enam, et conserveeritav altarimaal kavatsetakse eksponeerida kirikus. Võeti maali mõõdud: laius 156, 2 cm, külgede pikkused 205, 5 cm ning pikkus kaare tipuni 236, 5 cm. Tellimuse esitamise jaoks kopeeriti kalkale kaare osa. Ümarkaarne alusraam, mis telliti Uderna puit OÜ- lt, pandi kokku restaureerimise osakonnas.

25. Alusraami kokkupanek.

26. Kokkupandud alusraam.

Ääriste- ning maalikihi korduvkinnitamine

Maalil puudusid äärised ning seetõttu tuli lõigata lõuendist uued. Kuna antud juhul oli tegemist ümarkaarse maaliga- osutus juba uute ääriste ettevalmistamine küllaltki aeganõudvaks. Maali kaare osasse kinnitati äärised väikeste ribade kaupa. Ääriste kinnitamine toimus BEVA 371 kileribadega ning asutati kahekordset BEVA kilet, et pindade vaheline adhesioon oleks tugevam. Pärast ääriste kinnitamist asuti eemaldama maalipinnale kinnitatud mikalentpaberit. Selgus, et mitmed maalikihi piirkonnad olid veel nõrgalt kinnitunud ning vajasisid korduvat kinnitamist. Järgnes erinevate piirkondade korduvkinnitus sama eespool kirjeldatud meetodiga. Mikalentpaber ning kalaliimijäägid eemaldati veega niisutades.

27. Äärise ettevalmistamine

28. Kinnitatud äärised.

Lõuendiparandused

Lõuendis olid mitmed väikesed augud ning rebend, mis parandati maali tagapinnale lõuendist paiga kinnitamisega BEVA 371 kilega. Teised väiksemad augud parandati BEVA 371 kilega ja kahekordse mikalanetpaberiga. Kuna paranduste piirkonnad olid väikesed, kasutati BEVA kile ning paikade kinnitamiseks kuumaspaatlit.

29. Lõuendiparanduse tegemine mikalentpaberi ja BEVA 371 kilega.

30. Kinnitatud paik (lõuenditükk).

Mikroanalüüsid

Mikrolihvide tegemiseks võeti erinevad pigmendiproovid (vt lisa 3). Maalikihi ristlõigete abil loodeti saada informatsiooni, mis annaks eelkõige teadmisi maalitehnilise ülesehituse- ning krundi seisundi kohta. Mitmel maalikihi ristlõikel on näha pragulist ning mustust täis krunti,

mis näitab, et krunt on kahjustunud. Erinevatest maalikihi piirkondadest võeti seitse pigmendiproovi, millest valge pigmendiproov ebaõnnestus. Kahte roosa tonaalsusega maalikihi ristlõiget uurides selgus, et need sisaldavad identset informatsiooni ning seetõttu kajastatakse antud töös neist ühte. Ristlõikeid vaadeldes selgus, et kõige rohkem leidub erinevaid värvikihte sinise tonaalsusega maalingu piirkonnas. Teistes ristlõigetes on näha, et krundikihi järgneb enamasti vaid paar maalikihti. Täieliku maalingu stratigraafia ülevaate saamiseks, tuleks teha täiendavaid mikroanalüüse.

Maali alusraamile pingutamine

Maali alusraamile pingutama hakates, selgus tõsiasi, et ääraste kinnitamiseks kasutatud kahekordne BEVA 371 kile polnud mitmes kohas täielikult ära sulanud ning seetõttu polnud võimalik lõuendit esialgu alusraamile tõmmata. Äärised tuli üle kontrollida ning vajadusel halvasti kinnitunud ääraste piirkondi rohkem kuumutada, et BEVA kile hakkaks sulama ning tekiks tugev side ääraste ja maali vahel. Seejärel alustati lõuendi alusraamile pingutamist. Töö käigus selgus, et lõuend oli ühest nurgast täiesti välja veninud ning maali polnud võimalik alusraamile korrektselt pingutada. Maal kinnitati alusraamile, kuid ülanurka jäid voldid deformeerunud lõuendi tõttu: lõuend oli antud piirkonnas välja veninud. Probleemset maalipiirkonda niisutati veega nii esi- kui ka tagaküljelt ning seejärel jäeti seisma- lootuses et lõuend tõmbub rohkem pingule. Järgmisel päeval ilmnes, et niisutamisest oli kasu. Seejärel võeti maal taaskord alusraamilt lahti ning pingutati uuesti, seekord jäi tulemus küllaltki hea.

Maalikihi puhastamine ning vahelakkimine

Enne maalikihi puhastamist teostati puhastusproovid, milleks kasutati etanooli, ensüümi, atsetooni ja triammooniumtsitraadi 3- ja 5-protsendilist lahust. Puhastusproovid andsid väga tagasihoidlikud tulemused: proovi piirkonnas ei toimunud praktiliselt üldse etanool, atsetoon ega ensüüm. Triammooniumtsitraadi lahuseid kasutades oli märgata mõningat pinnamustuse eemaldumist ning seetõttu otsustati maali puhastada 5%-lise triammooniumtsitraadi lahusega. Mõnedest kohtadest prooviti lakki eemaldada etanooliga, kuid sellel katsel polnud esialgu mingit tulemust.

Selleks, et näha kuivõrd raske või kerge on krundijääke maalipinnalt eemaldada, tehti katse: üks piirkond krunditi lakkimata piirkonnas ning teine piirkond krunditi eelnevalt lakitud piirkonnas. Selgus, et krundijääke on pärast kruntimist lihtsam eemaldada eelnevalt lakitud maalipinnalt. Seetõttu otsustati maal enne kruntimist puhastada ning lakkida. Vahetult pärast

teatud piirkonna triammooniumtsitraadi lahusega puhastamist, pühiti lahuse jääkide eemaldamiseks maal veega immutatud vatiga üle. Märgati, et kohalt, mida oli maali pinnal eelnevalt triammooniumtsitraadiga puhastatud, eemaldab etanool edukalt lakikihti. Lakikihi paksus osutus piirkonniti äärmiselt erinevaks, kõige rohkem eemaldus seda maalingu taevapinnalt.

31. Maalipinna puhastatud ja puhastamata piirkond.

Kruntimise eelse vahelaki valimise jaoks tehti neli lakiproovi:

1. läikiv dammarlakk,
2. matt dammarlakk: läikiv dammarlakk (1: 1),
3. läikiv dammarlakk: matt dammarlakk: (2: 1),
4. matt dammarlakk: läikiv dammarlakk (2: 1).

Otsustati kasutada lakki, mis koosnes segust: matt dammarlakk ja läikiv dammarlakk (1: 1).

Maalikadude kruntimine

Kui maalipind oli lakitud, alustati maalikadude kruntimisega. Krundi koostisosad olid: 5-protsendiline kalaliim, tilgake linaõli ja kriit. Pärast kruntimist algas pikaajaline töökrundijääkide eemaldamine. Üleliigse krundi eemaldamiseks kasutati vatitikke, mis immutati kohati nii vee kui ka ensüümiga. Maal otsustati enne krunditud maalikadude retušeerimist, katta lahja vahelakiga (3 osa lahustit: 1 osa läikiv dammarlakk).

32. Maalipind pärast kruntimist.

33. Maalipind pärast krundijääkide eemaldamist.

Maalikadude reintegreerimine

Toneerimise tehnikaid on erinevaid, kuid retušeerimise meetodi valik langetati siinkohal täisretuši kasuks. Antud tehnika kasuks otsustati, kuna konserveeriti suure ikonograafilise tähtsusega altarimaali, mille esteetilist ühtsust hakkaksid teistugused toneerimise tehnikad lõhkuma. Käesoleva töö eesmärgiks oli saavutada maalipinna täielik ühtsus, kuna on tegemist ikonograafilist sõnumit edastava maaliga, mis kavatakse üles panna Tallinna Jaani kirikusse.

Aqua sporca tehnika kasutamine jätkaks nähtavale kõik lakuunid, mis on ajaloolise autentsuse suhtes hea: selgelt on eristatav originaalpinna ning konservatori parandused. Konserveeritud maal oli küll ulatuslikult kahjustatud, kuid värvikaod ei paiknenud keerulistes piirkondades, kus oleks pidanud teostama ulatuslikus mahus maalingu rekonstrutsioone. Retušeerimise seisukohalt kõige keerulisemaks osutus Kristuse käe piirkond, kuid sealgi oli aimata kunstniku käekirja. Muuseumides kasutatakse palju *tratteggio* tehnikat, mis oleks olnud aga äärmiselt aeganõudev. Retušeeriti pigmenti kokkusegatuna sideainega, milleks oli Medium für Retuschen. Taolise värviga retušeeritud lakuunidelt on võimalik hiljem toneering eemaldada, mis on tähtis restaureerimise filosoofia tagasipööratavuse printsiibi kohaselt.

Väga mahukad konserveerimistööd ei võimaldanud töid päris lõpule viia, mistõttu jäävad toneeringud osaliselt lõpetada ning lõpulakk maalile kanda.

34. Krunditud maalipiirkond (enne retušeerimist).

35. Retušeeritud maalipiirkond.

KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöoks konserveeriti ja uuriti ühte pööningult leitud altarimaali „Aita mind, Issand!”, mis kujutab Jeesuse veepeal käimist. Arvatakse, et signeerimata kunstiteos on algselt pärit Lätist või Leedust, seepärast tegeleti maali päritolu ja autorluse uurimisega. Dokumenteeriti ka Eesti kirikutes asuvad identse süžeeaga altarimaalid, mille raames käidi mitmes kirikus. Sarnase motiiviga altarimaalide hulgast leiti ühe konserveeritava altarimaaliga väga sarnane teose. Peipsi äärses Kodavere kirikus asub altarimaal, mille autoriks on 1902. aastal ilmunud kihelkonna ajalugu käsitleva brošüüri teateil Dresdeni kunstnik Junker. Tõenäoliselt on tegu Läti päritolu kunstniku Wilhelm Karl Junckeriga või nagu teises allikas nimetatakse, Wilhelm Carl Junkeriga, kes osa oma elust veetis Dresdenis. Kuna konserveeritud altarimaal ning Kodavere kiriku altarimaal on väga sarnased, pakuti välja ka paar hüpoteesi.

Maali dateeringuks pakkus T.-M Kreem 1880. aastad. Konserveeritud maali puhul on tegemist koopiaga, mis on teostatud tõenäoliselt Richteri eeskuju järgi. Samasuguse kompositsiooniga on näiteks Häädemeeste kiriku altarimaal, mille autori signatuuri alla on kirjutatud *after Richter* ning ka Lohusuu kiriku altarimaali „Kristus Genetsareti järvel” signatuuri alla on sõnad *nach Richter*. Eestis asuvate samasuguse süžeeaga maalidel on järgitud ka ühe teise kunstniku, Bernhard Plockhorst'i (1825–1907) altarimaali „Aita mind, Issand!”, mille kompositsioon erineb uuritava maali omast.

Altarimaali konserveerimine oli väga mahukas töö, mille jooksul tuli ette ka mitmeid probleeme. Üheks kõige aeganõudvamaks tööks osutus töö algfaasis pureda maalikihi kinnitamine. Värvikihti tuli mitmetes piirkondades korduvalt kinnitada ja see andis lõpuks tulemuse. Üks ootamatu probleem ilmnes pärast maali alusraamile pingutamist: selgus, et ühest nurgast on lõuend välja veninud ning maali polnud esialgu võimalik korrektselt pingule tõmmata. Mahukas töö oli ka maali kruntimine ning hilisem toneerimine, mis otsustati teostada täisretušina, kuna maal omab suurt ikonograafilist tähtsust ning teistsugused retüšeerimise tehnikad lõhuksid nimetatud ikonograafilise ühtsuse. Suuremõõtmelise ning väga laiaulatuslike kahjustustega altartimaali konserveerimine osutus suureks väljakutseks. Teisalt andsid aga tekkinud probleemid suurepärase kogemuse ning uusi teadmisi, mis tulevad kasuks tulevikus.

SUMMARY

The aim of the research „The altarpiece found in the attic makes its way to the church. The studies and conservation of the altarpiece „Lord, help me!”“ is to describe the process of conservation of the altarpiece. What is more, in this work there is also given the background and the short biography of some famous artists who might have influenced the author of the altarpiece which is being under the conservation.

The altarpiece “Lord, help me!” was found in the attic. Arho Tuhkru handed it over for conservation. It is suggested that it might be from a church in North-Latvia or Lithuania. In this research the author has been trying to identify who is the author of the altarpiece, what its origin is and model.

The author has collected the data and information from several resources including reference books, the Internet and from studies by different scientists. Also, there has correspondence with the scientists and curators from Latvia and from Germany. Carrying out the research the author has visited several churches in Estonia – Kodavere, Lohusuu, Häädemeeste, Mõisaküla and Treimani to observe colours, composition and details in the altarpieces and compare them with the altarpiece which is under conservation. The purpose of these visits was to get general understanding of the artists and their altarpieces which depict the similar Biblical scenes. Furthermore, it was important to know paintings of this period to carry out successfully restoration and to record the similar altarpieces found in Estonia.

According to collected information the author reached the conclusion that the altarpiece „Lord, help me!” has a lot of similarities with others such kind works in Estonian and Latvian churches and therefore it is typical of the 19 century.

The artists who had great influence during this period are Plockhorst and Richter. The problematic issue is the last one mentioned as this family name is quite common in Germany and in the 19 century there were several Richters who were painters. However, Gustav Richter was one of the probable artist whose work might have been an example of the altarpiece under conservation.

The conservation of the altarpiece “Lord, help me!” started in autumn 2011 when it was brought to conserve. The most time consuming works were in the process of conservation: fixing the coat of paint, priming the damaged painting coat areas and its toning. The painting was in quite a bad condition and therefore needed a lot of patience and punctuality. Some

problems occurred during the process of restoration for example the most complicated part was the figure of Jesus Christ because in this particular part the canvas was deformed and the painting coat damaged. It turned out that the altarpiece was even in the worse condition as it was considered to be in the beginning.

Thanks to the restoration of the altarpiece „Lord, help me!” the author of the research gained a lot of knowledge in the field of the clerical art. In addition, it gave some useful skills and overview of the whole process of the restoration from the beginning to the end. Due to research the author had several contacts with specialists of this area and she also received a great help and support from Hilikka Hiiop and Merike Kallas.

In conclusion, considering everything the author of the research is thankful that she had such a great opportunity and challenge to do something practical with visible result in her professional area.

The restored altarpiece is going to be hung up in St. John's Church in Tallinn.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

Ingerpuu, Hanna. 19. sajandi altarimaalid Järvamaa, Raplamaa, Pärnumaa ja Läänemaa luterlikes kirikutes. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, 2004.

Kreem, Tiina-Mall. Maalikoopiad Eesti evangeelses luterlikus kirikus 19. sajandil. – Meistriteoste lummus. Toim T.-M. Kreem. Tallinn: Eesti Kunstimuuseum, Kadrioru kunstimuuseum, 2007, lk 45–56.

Kreem, Tiina-Mall. Koopiad kirikus ja surnuaial.– Sirp nr 47 (3088) Sirp eri 16. XI 2005, lk 11.

Kreem, Tiina-Mall. Viisipäraselt ehitatud. Luterlik kirikuehitus, - arhitektuur ja - kunst Eestis Aleksander II ajal (1855–1881). Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2010.

Mašnovskis, Vitolds. Latvijas luterāņu baznīcas : vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra : enciklopēdija četros sējumos = The Lutheran churches of Latvia : history, architecture, art and memorial culture. 2 osa. Riia: Due, 2006.

Mašnovskis, Vitolds. Latvijas luterāņu baznīcas : vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra : enciklopēdija četros sējumos = The Lutheran churches of Latvia : history, architecture, art and memorial culture. 3.osa. Riia: Due, 2007.

Mašnovskis, Vitolds. Latvijas luterāņu baznīcas : vēsture, arhitektūra, māksla un memoriālā kultūra : enciklopēdija četros sējumos = The Lutheran churches of Latvia : history, architecture, art and memorial culture. 4 osa. Riia: Due, 2007.

Neumann, Wilhelm. Lexicon Baltischer Künstler. Riia: Jonck & Poliewsky, 1908, lk 77–78.

Piibel. Vana ja Uus Testament. [Tallinn]: Piibliseltsi väljaanne, 1990.

Rienecker, Fritz; Maier, Gerhard. Suur piiblileksikon. [Tallinn]: Logos, 2011.

Saard, Riho, Hiiumaa ja hiidlased. Usutuultest tormatud ja piiratud. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2009, lk 219.

Tarandaitė, Dalia. Lietuvos sakralinė dailė I (Sacred art of Lithuania). Taryba, skulptūra, grafika (Painting, sculpture, graphic). Vilnius: Lithuanian Art Museum, 2003.

Thieme, Becker. Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Bd. XXVIII. Leipzig, 2008.

Thieme, Becker. Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart. Bd. XXVII. Leipzig, 2008.

Arhiivi allikad

Kirchen-Archiv St Annen. Eesti Ajaloo arhiiv (EAA), f 1221, n 1, s 273.

Kunstimälestised Pärnu raj. Häädemeeste lut. Kirikus. Muinsuskaitseameti (edaspidi MKA) kunstimälestiste arhiiv, toimik 4- 9/ 5, köide I.

Kunstimälestised Prangli kirik, Harjumaa. MKA kunstimälestiste arhiiv, toimik 4- 14/ 24.

Riigi kaitse all oleva vallasmälestise kaitsekohustuse teatis nr 656. 8. aug. 2001, MKA kunstimälestiste arhiiv.

Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 5652. Ruhnu, 10. dets 2007, MKA kunstimälestiste arhiiv.

Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 450. Tallinn, 9. aprill 2001, MKA kunstimälestiste arhiiv.

Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 1569. Tartu, 23. mai 2003, MKA kunstimälestiste arhiiv.

Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 3491. Ruhnu, 16. märts 2005, MKA kunstimälestiste arhiiv.

Interneti allikad

Cēsis <http://et.wikipedia.org/wiki/C%C4%93sis> (vaadatud 7. IV 2012).

Currier & Ives - The History of the Firm. <http://www.currierandives.com/>
(vaadatud 22. V 2012).

Dreifaltigkeitskirche (Hannover).

http://de.wikipedia.org/wiki/Dreifaltigkeitskirche_%28Hannover%29 (vaadatud 20.V 2012).

Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Häädemeeste. http://www.eelk.ee/h_haademeeste.html
(vaadatud 10. XII 2011).

Kultuurimälestiste Riiklik Register.

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=6685> (vaadatud 9. XII 2011).

Kultuurimälestiste Riiklik Register.

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=19935> (vaadatud 14. IV 2012).

Kultuurimälestiste Riiklik Register.

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=19935> (vaadatud 14. IV 2012).

Kultuurimälestiste Riiklik Register.

<http://register.muinas.ee/?menuID=monument&action=view&id=20222> (vaadatud 22. V 2012).

Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 6250. EELK Jämaja Kolmainu kirik. <ftp://195.80.111.130/pub/FTP/Rita/Microsoft%20Word%20-%20J%C3%A4maja%20kirik.KKT.pdf> (vaadatud 9. XII 2011).

Springfield Museums. The collection.

http://www.springfieldmuseums.org/the_museums/fine_arts/collection/view/884-christ_walking_on_the_sea (vaadatud 8. V 2012).

Zudusī Latvija. Raunas luterāņu baznīca. Altāris, 2007.

<http://www.zudusilatvija.lv/objects/object/521/> (vaadatud 29. IV 2012).

Teeliste kirikud 2011. EELK Kärļa Maarja Magdaleena kirik.

http://www.teelistekirikud.ekn.ee/pildid/kirikud/1_562_sise_454.jpg (vaadatud 12. XII 2011).

Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Anna. http://www.eelk.ee/h_anna_pilt22.html (vaadatud 12. XII 2011).

Turismiweb.ee. Roosa Jakobi kirik.

http://www.turismiweb.ee/ee/company/EELK_ROOSA_JAKOBI_KIRIK/8023/ (vaadatud 12. XII 2011).

Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 6250. EELK Jāmaja Kolmainu kirik. <ftp://195.80.111.130/pub/FTP/Rita/Microsoft%20Word%20-%20J%C3%A4maja%20kirik.KKT.pdf> (vaadatud 9. XII 2011).

Vikipeedia. Altarimaal Prangli.

http://et.wikipedia.org/wiki/Pilt:Altarimaal.prangli.IMG_6903.jpg (vaadatud 10. XII 2011).

Eesti kirikud. <http://kirikud.muinas.ee/?page=1&subpage=639&pilt=2762> (vaadatud 24. V 2012).

Suulised allikad

Vestlus Tiina-Mall Kreemiga 18. XI 2011. Märkmed töö autori valduses.

Vestlus Arho Tuhkruga 19. IV 2012. Märkmed töö autori valduses.

Elektrooniline kirjavahetus

Elektrooniline kirjavahetus Ilona Auderega (kunstiteadlane, Riia Mentendorffi majamuuseumi direktor) 04. III 2012. Kirjad töö autori valduses.

Elektrooniline kirjavahetus Mare Kasega: Muinsuskaitseameti registriosakonna nõunik vallasmälestiste alal, 12. XII 2011. Kiri töö autori valduses.

Elektrooniline kirjavahetus Vilma Langiga 18, 22. III 2012. Kiri töö autori valduses.

Elektrooniline kirjavahetus Hiiuma muuseumi peavarahoidja Helgi Põlloga 03. V 2012, 06. V 2012. Kirjad töö autori valduses.

Elektrooniline kirjavahetus Kadri Taelaga (MKA kunstimälestiste arhiiv) 7. V 2012. Kiri töö autori valduses.

Elektrooniline kirjavahetus dr Gerd Spitzer' iga 02. V 2012. Kiri töö autori valduses.

Elektrooniline kirjavahetus dr Regimanta Stankevičienē'ga 01. V 2012. Kiri töö autori valduses.

Elektrooniline kirjavahetus Arho Tuhkruga 25. XI 2011. Kiri töö autori valduses.

ILLUSTRATSIOONIDE NIMEKIRI

1. Häädemeeste kiriku altarimaal. Foto: Eva Tammekivi, 30. X 2011.
2. Kodavere kiriku altarimaal. Foto: E. Tammekivi, jaanuar 2012.
3. Kärla kiriku altarimaal. Teeliste kirikud 2011. EELK Kärla Maarja Magdaleena kirik. http://www.teelistekirikud.ekn.ee/pildid/kirikud/1_562_sise_454.jpg (vaadatud 12. XII 2011).
4. Lohusuu kiriku altarimaal. Foto: E. Tammekivi, jaanuar 2012.
5. Leesi kiriku altarimaal. Eesti kirikud. Foto: M. Viljus, august 2010. <http://kirikud.muinas.ee/?page=1&subpage=639&pilt=2762> (vaadatud 24. V 2012).
6. Prangli kiriku altarimaal. Vikipeedia. Altarimaal Prangli. http://et.wikipedia.org/wiki/Pilt:Altarimaal.prangli.IMG_6903.jpg (vaadatud 10. XII 2011).
7. Mõisaküla kiriku altarimaal. Foto: E. Tammekivi, aprill 2012.
8. Treimani luteri kiriku altarimaal (2012. a). Foto: E. Tammekivi, aprill 2012.
9. Treimani luteri kiriku altarimaal (1981. a). MKA kunstimälestiste arhiiv. Toimik 4–9/11. Üldmaterjalide kaust, foto: R. Reidna, 20. XI 1981.
10. Paluküla kiriku sisevaade. Foto: A. Soosaar, 1973. (viidatud – R. Saard, Hiiumaa ja hiidlased. Usutuultest tormatud ja piiratud. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 2009, lk 219.)
11. Anna kiriku altarimaal. Eesti Evangeelne Luterlik Kirik. Anna. http://www.eelk.ee/h_anna_pilt22.html (vaadatud 12. XII 2011).
12. Roosa Jakobi kiriku altarimaal. Turismiweb. ee. Roosa Jakobi kirik. http://www.turismiweb.ee/ee/company/EELK_ROOSA_JAKOBI_KIRIK/8023/ (vaadatud 12. XII 2011).
13. Jämaja kiriku altarimaal. Riigi kaitse all olevate vallasmälestiste kaitsekohustuse teatis nr 6250. EELK Jämaja Kolmainu kirik. <ftp://195.80.111.130/pub/FTP/Rita/Microsoft%20Word%20-%20J%C3%A4maja%20kirik.KKT.pdf> (vaadatud 9. XII 2011).

14. Jelgavas Sv. Trīsvienības baznīca, „Kristus ja Peetrus vee peal”. J. L. Eggink 1843. a. (August Richter'i gravüüri põhjal). V. Mašnovskis, Latvijas luterāņu baznīcas, 2. osa, lk 156.
15. „Hagar ja Ishmael kõrbes”. Foto saatis dr Gerd Spitzer 02. V 2012 (elektrooniline kirjavahetus töö autori valduses).
16. Postkaart, mille tagaküljel on kirjas Gustav Richter. Leedu rahvusmuuseum. Elektrooniline kirjavahetus Regimanta Stankevičienē' ga 01. V 2012. Kiri töö autori valduses.
17. Nathaniela Curriera teos. Elektrooniline kirjavahetus Regimanta Stankevičienē' ga 01. V 2012. Kiri töö autori valduses.
18. Pinku kiriku altarimaal Lätis. Foto: Inga Grīnberga.
19. Altarimaal enne konserveerimist. Foto: Anna Liisa Sikk, 26. X 2011.
20. Maalikihikaod. Foto: E. Tammekivi, 2011.
21. Lõuendi deformatsioonid. Foto: E. Tammekivi, 2011.
22. Maali tagakülje puhastamine. Foto: E. Tammekivi, 2011.
23. Maalikihi kinnitamine. Foto: E. Tammekivi, 2011.
24. Terviklikult kinnitatud maalikiht. Foto: E. Tammekivi, 2011.
25. Alusraami kokkupanek. Foto: E. Tammekivi, 2011.
26. Kokkupandud alusraam. Foto: E. Tammekivi, 2011.
27. Äärise ettevalmistamine kinnitamiseks. Foto: E. Tammekivi, 2011.
28. Kinnitatud äärised. Foto: E. Tammekivi, 2011.
29. Lõuendiparanduse tegemine mikalentspaberi ja BEVA 371 kilega. Foto: E. Tammekivi, 2012.
30. Kinnitatud lõuendist paik. Foto: E. Tammekivi, 2012.
31. Maalipinna puhastatud ja puhastamata piirkond. Foto: E. Tammekivi, 2012.
32. Maalipind pärast kruntimist. Foto: E. Tammekivi, 2012.
33. Maalipind pärast krundijääkide eemaldamist. Foto: E. Tammekivi, 2012.
34. Retušeerimata maalipiirkond. Foto: E. Tammekivi, 2012.
35. Retušeeritud maalipiirkond. Foto: E. Tammekivi, 23. V 2012.

LISAD

Lisa 1 Fotodokumentatsioon

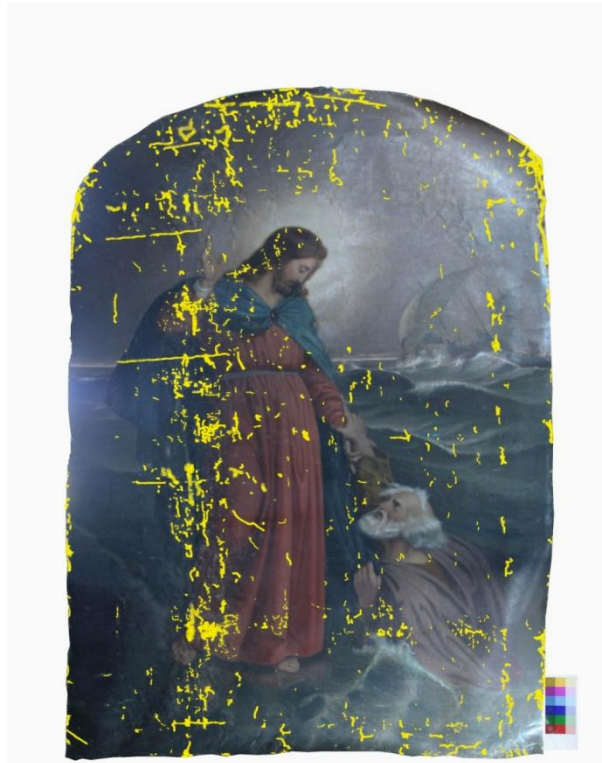
LISA 2 Kodavere kiriku altarimaal ja konserveeritav altarimaal

LISA 3 Konserveerimistööde kaart

Lisa 1 Fotodokumentatsioon

Altarimaal enne konserveerimist.

Maalikaod altarimaalil.

Suuremate lõuendi deformatsioonidega piirkonnad maalil.

Tõenäolised maalipinna kuumakahjustused, kraklee (Peetruse figuuri kohal veepinnal).

Deformeerunud lõuend Kristuse figuuri piirkonnas.

Maalikihi kahjustused.

Rebend lõuendis– maali tagaküljelt vaadates.

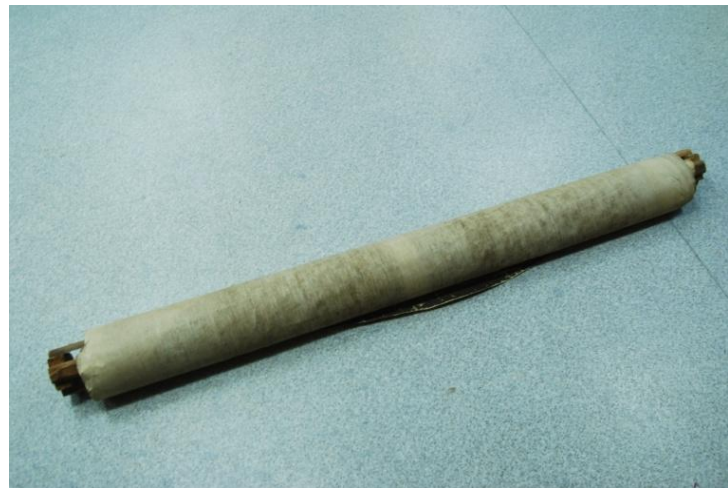
Rebend lõuendis– maali esiküljelt vaadates.

Maali tagakül (enne konserveerimist).

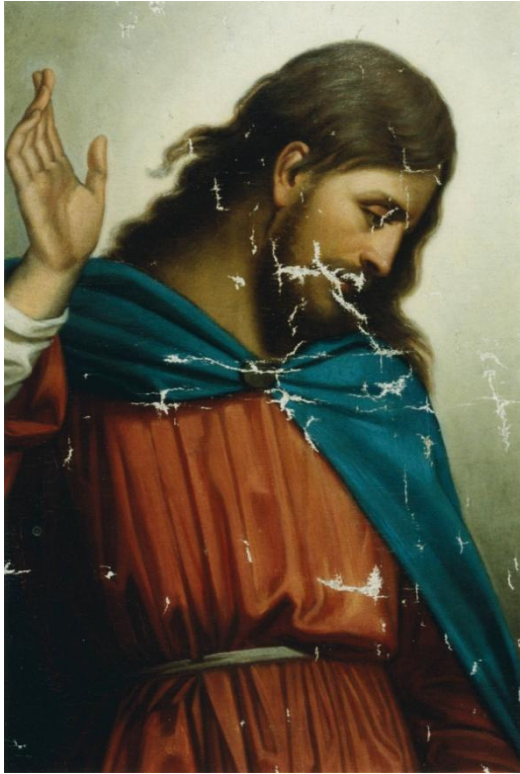
Lõuendiparandused.

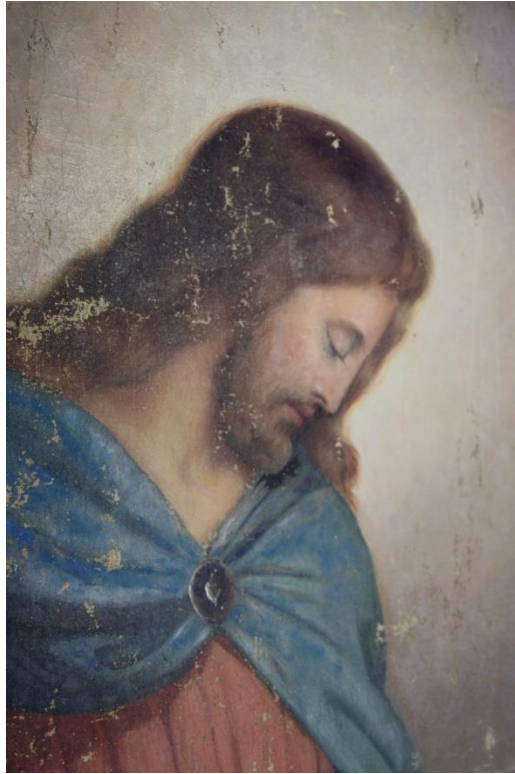
Altarimaal maalistuudiosse "saabudes".

Altarimaal pärast konserveerimist.

LISA 2 Kodavere kiriku altarimaal ja konserveeritav altarimaal (detailid)

„Jeesus Kapernaumi järvel”, (foto: Enniskoda KANUT, f KRD- 95, n maal, s 8).

Konserveeritav altarimaal.

LISA 3 Konserveerimistöõde kaart

Objekt :	Altarimaal „Aita mind, Issand!”
Autor, koolkond, töökoda:	-
Dateering :	u 1880. a (T-M. Kreem)

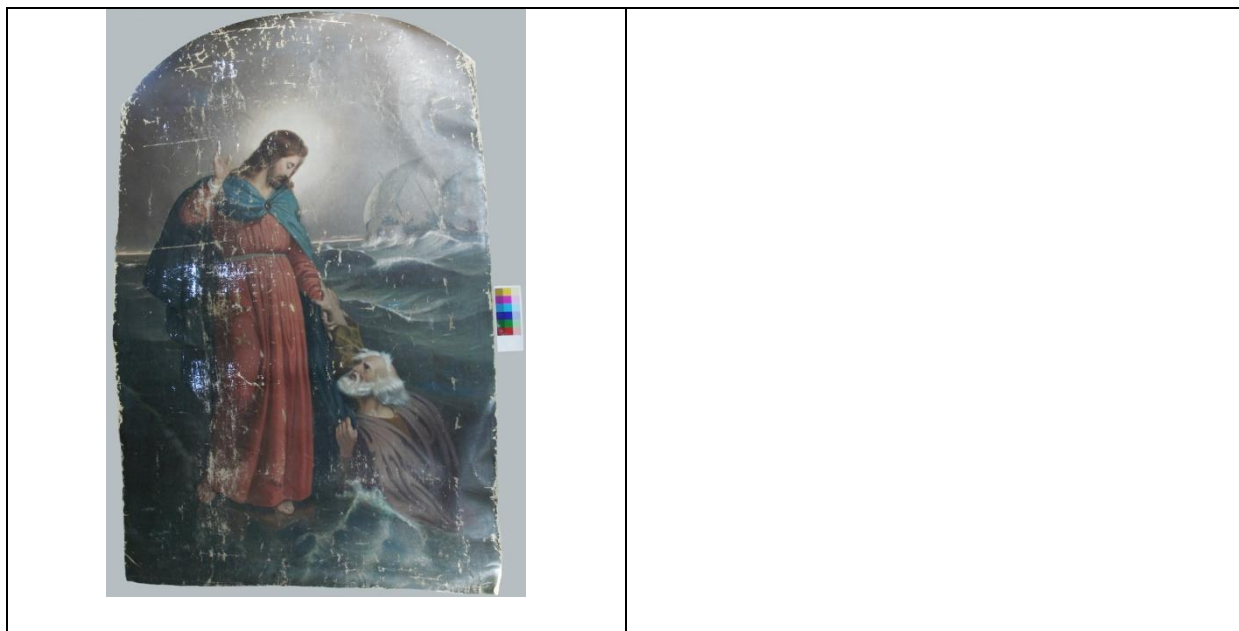

Foto enne konserveerimist

Peale konserveerimist

Materjal :	Lõuend		
Mõõtmed :	Laius 156, 2 cm, kõrgus kaare tipuni 236, 5 cm.		
Tehnika:	Õli		
Konservaator :	Eva Tammekivi		
Tulme kuupäev :		Tööd alustatud :	26. 10. 2011
Tähtaeg :			
Tööd lõpetatud :		Tagastatud omanikule:	
Tööde kokkuvõte, soovitud edaspidiseks hoiustamiseks ja eksponeerimiseks :	Eksponeerimiskohas tuleks säilitada stabiilsed temperatuuri ja niiskustingimused. Sobiv temperatuur oleks 18–20 °C (sobib ka madalam temperatuur, kuid see ei tohiks langeda alla 10 °C) ning õhuniiskuse vahemik 40–55%.		

Kuupäev: 24. 05. 2012

Konservaator: Eva Tammekivi

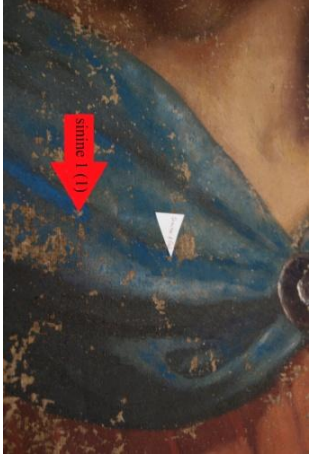
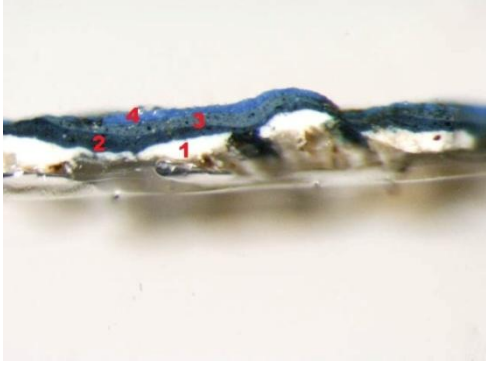

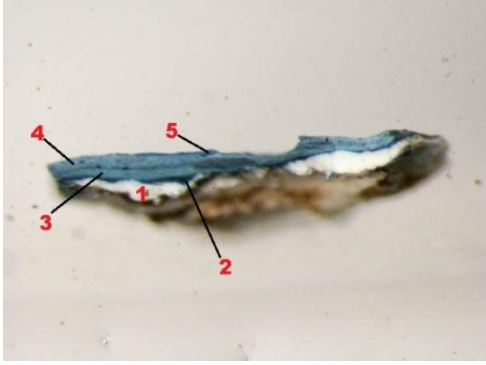
Juhendajad: MA Hilka Hiiop, MA Merike Kallas

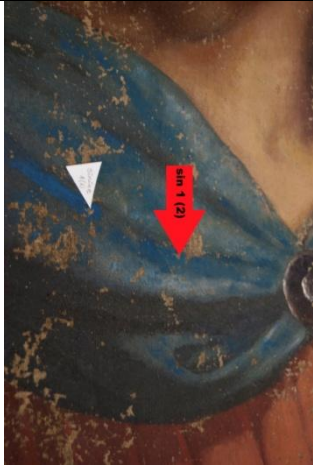
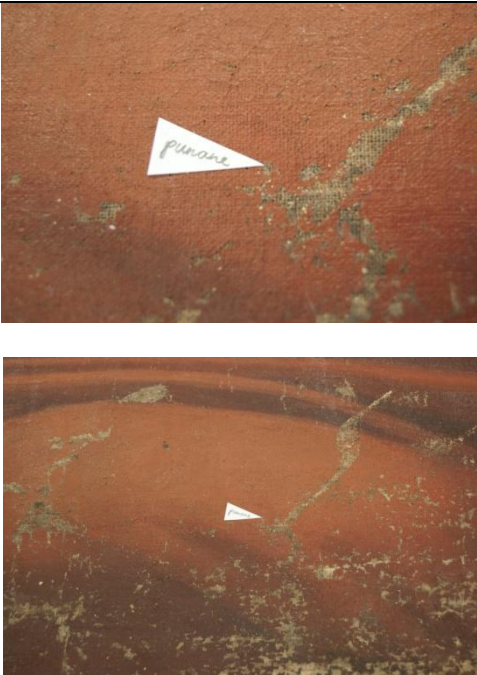

Objekti dokumentaalandmed

Autori töökojamärgistus, signatuur :	v.	Puudub	
Muud pealdised, märgid, tekstid:		Puuduvad	
Legend :		Legendi kohaselt pärineb Leedu hävinenud kirikust.	
Ajalooline õiend :		-	
Andmed varasemate restaureerimiste kohta:		Puuduvad	
Bibliograafia:		-	
Arhiiviallikad :		-	
Töö kirjeldus:		Püstformaadis figuraalkompositsioon. Maalil kujutatakse järvel kõndivat Jeesust ning uppuma hakkavat Peetrust. Tagaplaanil paremal pool on näha jüngerite laeva tormisel järvel.	

Koostaja : Eva Tammekivi

Ristlõiked

Jrk. Nr.	Ristlõike asukoht	Ristlõike kirjend	Lihvi nr.
1.	 	 <ol style="list-style-type: none"> 1. Kruunt 2. Tumesinine värvikiht (alusmaaling) 3. Sinakas värvikiht 4. Sinine värvikiht 	1.
2.		 <ol style="list-style-type: none"> 1. Kruunt 2. Tumesinine värvikiht (alusmaaling) 3. Sinakas värvikiht 4. Sinine värvikiht 5. Sinine värvikiht 	2.

			
<p>3.</p>		 <p>1. Krunn 2. Punane värvikiht</p>	<p>3.</p>
<p>4.</p>		 <p>1. Krunn 2. Roheline värvikiht 3. Roheline värvikiht</p>	<p>4.</p>

			
5.			5.
		<p>1. Krunt</p> <p>2. Oranžikas värvikiht</p> <p>3. Roosa värvikiht</p>	

Maali liik :	altarimaal	
Kirjeldatav struktuur	Ülesehitus	Seisund
Alusmaterjal :	Tõenäoliselt tööstuslik lõuend.	Kohati on lõuend väga hõredaks muutunud, eriti maalikihi lakuuunide piirkondades.
Krunt :	Väga õhuke krunt, tõenäoliselt tööstuslikult krunditud lõuend.	Rahuldav.
Maalikihid :	Maalikihi paksus on varieeruv, kohati on see väga õhuke, maalitud õhukeste laseerivate kihtidega ning teatud piirkondades (enamasti mere piirkonnas) on pastosne.	Esinevad suured maalikihi kaod, mitmel pool on maalikiht väga pude ja aluspinnalt koos krundiga lahti irdunud.
Kattekihid :	Lakk	Lakikiht oli vaevumärgatav.
Alusraam:	Puudus, telliti uus alusraam.	
Ümbrisraam :	Puudus	

Konserveerimis- ülesanne:	Konserveerida altarimaal, pingutada see uuele alusraamile. Luua maalipinna esteetiline terviklikkus retušeerimise näol.
--------------------------------------	---

Konserveerimis kava:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lõuendi tagakülje puhastamine. 2. Maalikihi kinnitamine. 3. Maali pressi alla panek. 4. Lõuendile ääraste kinnitamine. 5. Maalikihi korduvkinnitamine. 6. Mikroanalüüside teostamine 7. Lõuendi alusraamile pinguldamine. 8. Maalipinna märgpuhastus. 9. Vahelakkimine. 10. Maalikadude kruntimine ja üleliigse krundi eemaldamine. 11. Vahelakkimine. 12. Maalikadude toneerimine. 13. Lakkimine.
---------------------------------	---

Muudatused konserveerimise käigus:	Kuna maalil oli väga palju maalikihi kadusid, siis otsustati enne kruntimist maal lakkida, et maalipinnalt üleliigse krundi eemaldamine oleks lihtsam.
---	--

Konserveerimis- ja / või restaureerimistööd

Kuupäev	Tehtud tööd	Kulutatud aeg	Kasutatud materjalid
28. 09. 2011	Maali fotografeerimine.		Fotoaparaat, värvikaart.
26. 10. 2011	Maali fotografeerimine teise meetodiga (fotografeeris Anna Liisa Sikk). Maali tagapinna kuivpuhastus.		Fotoaparaat, värvikaart. Pintsel nr 12 (Conda), tolmuimeja.

27–31. 10 2011	Maalikihi kinnitamine.		5% kalaliim, mikalentpaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud.
01. 11. 2011	Mikalent paberi eemaldamine teatud piirkonnast maalikihi kinnituvuse kontrollimiseks. Ühe maalikihi piirkonna teistkordne kinnitamine.		Vatitikud, vesi. 5% kalaliim, mikalentpaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud.
08–17. 11. 2011	Maalikihi kinnitamine.		5% kalaliim, mikalentpaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud.
18. 11. 2011	Alusraami tellimiseks altarimaali mõõtmise. Maalikihi kinnitamine.		Mõõdulint, joonlaud 5% kalaliim, mikalentpaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud.
21–25. 11. 2011	Maalikihi kinnitamine.		5% kalaliim, mikalentpaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud.
05–06. 12. 2011	Maali pressi alla panek		Raskused.
07. 12. 2011	Ääraste väljalõikamine		Linane lõuendiriie.

08. 12. 2011	Ettevalmistustööd ääraste kinnitamiseks.		BEVA 371 kile, linane lõuendikangas.
09. 12. 2011	Ääraste kinnitamine		Linane lõuendikangas; BEVA kile; triikraud, silikoonpaber.
20. 12. 2011	Mikalendi eemaldamine.		Vesi, vatitikud, vatt.
16. 01. 2012	Mikalendi eemaldamine.		Vesi, vatitikud, vatt.
30. 01. 2012	Maalikihi kinnitamine.		5% kalaliim, mikalentspaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud.
31. 01. 2012	Mikalentspaberi eemaldamine, kalaliimi jääkide eemaldamine maalikihi pinnalt.		Vesi, vatitikk, vatt.
01. 02. 2012	Paiga kinnitamine.		BEVA 371 kile; triikraud.
03. 02. 2012	Lõuendipinnalt lahti irdunud maalikihiga piirkonna kinnitamine, maalikihi puhastusproovide tegemine.		5% kalaliim, mikalentspaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud. Vatt, vatitikud, ensüüm, etanool, atsetoon, 3% triammooniumtsitraat, 5% triammooniumtsitraat.
06. 02. 2012	Lõuendis oleva rebendi parandamine.		Lõuenditükk, BEVA 371 kile; triikraud, silikoonpaber, filterpaber.
07. 02. 2012	Lõuendis olevate väikeste aukude parandamine.		BEVA 371 kile; triikraud, filterpaber, kuumaspaatel.

08. 02. 2012	Maalikihi korduvkinnitamine probleemses piirkonnas, paranduste fotografeerimine.		5% kalaliim, mikalentpaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud, fotoaparaat.
09. 02. 2012	Mikalentpaberi eemaldamine ning maalikihi uuesti kinnitamine probleemses piirkonnas, teatud lõuendi ala pressi alla panek, värviproovide võtmine ja fotografeerimine.		5% kalaliim, mikalentpaber, filterpaber, kuumuskindel kile, triikraud. Raskused, veeprits, pintsetid, skalpell, fotoaparaat, proovide jaoks kilepakendid.
13. 02. 2012	Mikalentpaberi eemaldamine, roheline pigmendiproovi võtmine, lõuendiparanduse tegemine.		Vesi, vatitikk, vatt. Pintsetid, skalpell, fotoaparaat, proovi jaoks kilepakend. mikalentpaber, BEVA 371 kile, kuumaspaatel, kile.
15. 02. 2012	Alusraami kokkupanek.		Alusraami osad, haamer.
17. 02. 2012	Ääraste ülekinnitamine, maali alusraamile pingutamine. Selgus, et vasakust külgservast (ülevalpool) on maal välja veninud, seda piirkonda niisutati maali taga- ja esipinnalt.		Triikraud, vesi, <i>wishab</i> käsn.

20. 02. 2012	Maali paremasse alanurka lakiproovi tegemine, et näha kuidas lakkimine hõlbustaks hiljem kruntimist ning krundi eemaldamist.		Dammarlakk (läikiv), pintsel.
21. 02. 2012	Lakiprooviga maalipinna kruntimine ning valikuliselt ühe piirkonna kruntimine, mis polnud lakitud. Kunditud piirkondadest üleliigse krundi eemaldamine.		5% kalaliim, kriit, linaõli, spaatel. Vesi, vatitikk, vatt.

22. 02. 2012	Hakatakse teostama maalipinna märgpuhastust 5–protsendilise triammooniumtsitraadi lahusega.		Vatt, vatitikud, 5-protsendilise triammooniumtsitraadi lahus, vesi, <i>wishab</i> käs.
23–24. 02. 2012	Maalipinna puhastus 5–protsendilise triammooniumtsitraadi lahusega.		Vatt, vatitikud, 5-protsendilise triammooniumtsitraadi lahus, vesi, <i>wishab</i> käs.
26. 02. 2012	Maali alusraamile kinnitamine.		Klambripüstol, pingutustangid.
27. 02. 2012	Maalipinna puhastus 5–protsendilise triammooniumtsitraadi lahusega.		Vatt, vatitikud, 5-protsendilise triammooniumtsitraadi lahus, vesi, <i>wishab</i> käs.
28. 02.–01. 03 2012	Maalilt laki eemaldamine etanooliga.		Etanool, vatt, vatitikud.
02. 03. 2012	Maalipinnalt laki eemaldamine etanooliga. Lakiproovide tegemine: 1. läikiv lakk 2. 1 osa matt: 1 osa läikiv lakk 3. 2 osa matt: 1 osa läikiv lakk 4. 2 osa läikiv: 1 osa matt lakk		Etanool, vatt, vatitikud. Dammarlakk läikiv, dammarlakk matt.
05. 03. 2012	Maalipinna lakkimine, kasutati lakki: 1 osa matt: 1 osa läikiv.		Pintsel, dammarlakk läikiv, dammarlakk matt.
06. 03. 2012	Maali ääriste kinnitamine klambripüstoliga.		Klambripüstol.
07. 03. 2012	Hakati maalikadusid kruntima.		5% kalaliim, kriit, linaõli, spaatel.
08. 03–04. 04. 2012	Maalikadude kruntimine.		5% kalaliim, kriit, linaõli, spaatel.
05. 04. 2012	Maalikadude kruntimine, krundijääkide eemaldamine.		5% kalaliim, kriit, linaõli, spaatel. Vesi

			vatitikk, vatt.
09. 04. 2012	Krundijääkide eemaldamine.		Vesi, vatitikk, vatt.
10. 04. 2012	Maalikadude kruntimine, krundijääkide eemaldamine.		5% kalaliim, kriit, linaõli, spaatel. Vesi vatitikk, vatt.
11–16. 04. 2012	Krundijääkide eemaldamine.		Vesi vatitikk, vatt.
17. 04. 2012	Maalikadude kruntimine.		5% kalaliim, kriit, linaõli, spaatel.
18–25. 04. 2012	Krundijääkide eemaldamine, kruntimine.		Vesi, ensüüm, vatitikk, vatt.
26. 04. 2012	Lakiproovide tegemine: 1. 3 osa lahustit: 1 osa läikiv dammarlakk 2. 2 osa lahustit: 1 osa läikiv dammarlakk		Lahusti, dammarlakk, pintsel.
27. 04. 2012	Maali vahelakkimine (3 osa lahustit: 1 osa läikiv dammarlakk).		Lahusti, läikiv dammarlakk, pintsel.
30. 04– 23. 05. 2012	Maalikadude toneerimine.		Pigmentid, Medium für Retuschen, pintsel, etanool.